

به یامہ کانی
گہنجان
۳۹

قورئان زانستی سہردہم

بیٹکھوہ دہہازین یاخورد نا !

نویسنی : د. زاکیر نایک
وہرگیرانی : د. ناراس و د. بیتار

پەيامەكانى رېنۇۋېن بۇ گەنجان

قورئان

ۋ

ئانىستى سەلام

يېڭى دەسلەپ ياكى خۇدا؟

نووسىنى: دكتور زاكىر نايك

مەركىزى: د. تارس و د. بېدار

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(پیشه کی)

دهسته ی به چاپگه یاندنی زنجیره کتیبه کانی رینوین

ههردوو برای به ریز دکتور نارس و دکتور بیدار ناماده یان
دربری که کتیبی:

(The Quran and Modern Science, Compatible or Incompatible ?)

دکتور زاگیر نایک وهرگیرنه سه زمانی شیرینی کوردی، بو
ئه وهی خوینه رانی کورد له و به هره گه ورهیه به شدار بن، برایانی
دهسته ی به چاپگه یاندنی په یامه کانی نینستیتیوتی
بانگخوازانیش ناماده یی به چاپگه یاندنی ئه و کتیبه یان دربری،
ئیمهش له دهسته ی رینوین بو چاپ و په خش داوامان له به ریز
ماموستا ئیکرام که ریم کرد که ئه و کتیبه مان بداتی تا له ریزی
کتیبه کانی رینویندا چاپی بکهین، چونکه دهسته یه کمان له
ناوهندی رینوین ته رخا نکر دوو بو وهرگیرانی به ره مه کانی
به ریز دکتور زاگیر نایک، ئه ویش به سوپاسه وه داواکه ی

(قورغان و ئانىسى سەردەم، يىگىدە دەستۇرىن ياخۇد ۹)

قەبۇل كىردىن، ئىمە جگە لە دوغاي خىرمان بۇ مامۇستاي بۇ ئەر
دوۋ برا ۋەرگىپرە بەرپىزەش ئەر ۋەر پائەگە يەنەن كە ھەر كە سىك
بىھىت نووسىن يان ۋتارەكانى دكتور زاكىر ۋەرگىپرەتەسەر
زمانى كوردى ئىمە ئامادەين بۇ چاپكىردن ۋ پەخشىكردنە ۋەي
بەبى مەرج ۋ داۋا، ئەتۈنن لەرپىگەي ژمارە
تەلەفۇنى (۰۷۵۰۱۲۶۹۶۸۹) (۰۷۵۱۱۴۰۸۸۶۸) ۋە پەيۋەندىمان
پىۋەبەكەن ۋ لەسەر ئەر بابەتە رېبىكەۋىن ۋ ھاۋكارو ھارىكارى
يەكتەرىن ..

خوای پەرۋەردگار يارو ياۋەرى ھەمۇر لايەكتان بىت .

دەستەي رېفۇىن بۇ چاپ ۋ پەخش

۲۰۱۶/۰۱/۰۱

ئاساندنىكى پىيوستى دكتور زاكىر نايك

ناوى (عبدالكريم نايك) ناسراوۋە بە (دكتور زاكىر) ياخۇد دىدادى گەرە ۱۸ / ۱۰ / ۱۹۶۵ لە مۇمباي - ھىندىستان لە دايك بوو، ۋە خاۋەنى پرونامەي بەكالۋرىۋسە لە بوۋارى پزىشكى و نەشتەرگەریدا لە زانكۆى مۇمباي. لە سالى ۱۹۹۳ ۋە سەرقالى بانگەوازە بۇ ئاينى پىروۋى ئىسلام، ۋە ھەرىكە لە كىتبە ئاينىەكانى { ئىسلام واتە قورئانى پىروۋ، مەسىحيەت واتە ئىنجىل، يەھۇدىيەت واتە تەورات، ھىندۇسى و بوزىەكانى لە بەرە } ۋە بەرپىۋبەرى كەنالى ئاشتى (PeaceTV) يە كە كەنالىكى ئاشتى ئىسلامىيە و زۆربەي كۆپو دىبەيتەكانى لەم كەنالىۋە پەخشكراۋە، ئەمە جگەلەۋەي كە لە رىگاي گۇڧار و كاسىتەۋە چالاكىەكانى بىلاۋدەكرىتەۋە. ئامانجى دكتور زاكىر نايك ئەۋەيە كە چىرى فىكرى گەنجانى موسولمان بختە سەر ئاينەكەي، بۇئەۋەيۋا ھەست نەكەن كە ئاينەكەيان كۆنەپەرستە و بىيىتە شتىك بۇيان كەشەرمى پىۋە بكن لە جىياتى شانازى، دكتور زاكىر نايك بەزاناي گەرەي ئىسلامى شىخ ئەحمەد دىدات سەرسام بوۋە و قوتابى شىخ ئەحمەد دىدات

(قورغان زانستى سەردەم، پيىگەدە دەستازىن ياخۇر ۹۵)

بوو، لە تەمەنى (۲۲ سالى) دا و لە سالى (۱۹۸۷) ى زايىنى
پيى ئاشىغا بوو و بەدىدارى شادبوو .

بۇچونى زاكىر نايك سەبارەت بە ئىسلام :

ئاينى ئىسلام ئاينىكى (مەنطقى) يە و لەگەل يىرومىزى مرقۇدا
دەگونجىت وە ھەموو بواردەكانى ژيانى مرقۇ تىدايە .
بۇ نمونە / لە قورغانى پىرۇزدا زياد لە (۱۰۰۰) ئايەتەمان ھەيە كە
ئايەتى زانستىن و، زانست تازە پيىگەيشتورە لەوانەش زانستى
كۆرپەلەزانى .

وە دەلىت موسولمانان بەردەوام لە زياد بووندان، وە خوداى
گەرە لە پشتمانە و نمونە دەھىننىتەرە دەلىت : لە مانگى ۹ ى
۲۰۰۱ تا مانگى ۷ ى ۲۰۰۲ واتە لە دواى پووداوەكەى ۱۱ ى
سىپتەمبەرە، واتە لە ماوەى ۹ مانگدا زياد لە (۳۴) ھەزار
ئەسەرىكى موسولمان بوون، وە (۲۳) ھەزارىش لە ئەوروپا
موسولمان بوون .

كەنالى (پيس تىقى) كە كەنالى (دكتور زاكىر نايك) ە ئەم كەنالە لە
سالى (۲۰۱۲) لە ولاتى ھندىستان پەخشكرىنى قەدەغەكراو،
وە خودى خويشى لە سالى (۲۰۱۰) ولاتى بەرىتانىاي لى
قەدەغەكراو و ناتوانىت بچىتە ناو ئەو ولاتەرە .

وہبۇچوونى دىكتور زاكىرنايك سەبارەت بە تىرۇرست:
وہ دەلىت ئەگەر جەنگان دىرى دوزمىنانى ئىسلام تىرۇر بىت ئەوا
ھەموو موسولمانان تىرۇرستىن، بەلام بەپىي بەلگەي قورئان
ھەركەسىك بىتتاوانىك بەبى ھىچ ھۆكارىك بىكوزىت ئەوہ وەك ئەوہ
وايە كە ھەموو مرقاىەتت كوشتبىت .

دىكتور زاكىرنايك، وەك بانگخوازىكى بەتواناى جىھانى بۇ ئاينى
ئىسلام و بەراوردى ئايىنەكان ناوبانگى دەرکردوہ. سەرۇكى
دامەزراوہى تويزىنەوہى ئىسلامىيە لە مۇمباى لە ھىندىستان.
دىكتور زاكىرنايك ئاينى پىرۇزى ئىسلام پوون دەكاتەوہ و
ھەلەتىگەيشتەكانى سەرى لادەبات، ئەوہش بە بەكارھىنانى
قورئان و فەرموودە دروستەكان و دەقى ئاينەكانى تر وەك
بىنچىنەيەك، ھاوكات لەگەل بەكارھىنانى لۇجىك و پاستىيە
زانستىيەكان. وە ناسراوہ بە شىكردنەوہ جوانەكانى و وەلامە
قەناعەتپىكەرەكانى بۇ ئەو پرسىيارە بەھىزانەى كە لەلايەن
گوڭگران و ئامادەبووانى وتارەكانىيەوہ لىنى دەكرىت.

لەماوہى ۲۰ سالى پابىردو، دىكتور زاكىرنايك زىاد لە ۲۰۰۰
وتارى پىشكەشكردوہ بۇ ولاتانى ئەمرىكا، كەنەدا، بەرىتانىا،
سكوتلەندا، ئىتالىا، فەرەنسا، سەودىيە، ئىمارات، كوىت، قەتەر،

(تۆرلۈك زاتىسى سەردەم، يىگىدە دەستۇرىن ياخۇد ۹)

بەحرەين، عومان، مىسر، ئوستىراليا، نيوزلەندا، ئەفرىقاي باشور،
نايجېرىيا، غانا، گامبىيا، مەغرىب، جەزائىر، ئىندونىسىيا، مالىزىيا،
سەنگاپور، تايلىەند، ھۇنگ كۇنگ، چىن، سىرلانكا ۋ چەندىن
ۋىلاتى تر. ۋە چەندىن وتارى جىھانىي لە ھىندىستان
پىشكە شىكردوۋە. لە مانگى ۳ى ۲۰۱۲دا لە ھىندىستان وتارىكى
پىشكە شىكرد كە زىاتر لە يەك مىيۇن كەس ئامادەى بوو، ۋە بوو
بە يەككە لە گەورەترىن كۆپۈنەۋەى ئايىنى لە جىھاندا كە
لەلايەن يەك بانگخوازەۋە پىشكە شىكرايىت.

لەناو زىاتر لەبلىۈنك كەس لە ھىندىستاندا، دىكتور زاكىرنايك
كەسى ژمارە ۸۲ بوو لەنىۋان بەھىزترىن ۱۰۰ كەسايەتى
ھىندىستاندا كە پۇژنامەى ئىكسپىرىسى ھىندى لەسالى ۲۰۰۹دا
بىلۋى كىردەۋە ۋ لەسالى ۲۰۱۰دا بوو بە ژمارە ۸۹.

لەسالى ۲۰۰۹دا سىھەم بەھىزترىن وتارىيىژى پۇخى ھىندىستان
بوو لەنىۋان ۱۰ كەسايەتيدا، ۋە لەسالى ۲۰۱۰دا بوو بە يەكەم.
ۋە لەسەروۋى لىسىتى ۷۰ كەسەۋەبوو لەنىۋان ۵۰۰
كارىگەرترىن موسولمان لە جىھاندا كە لە زانكۆى جۇرج تاۋن
لىكۆلىنەۋەى لەسەركرا لە ئەمىرىكا، لەسالانى ۲۰۱۱، ۲۰۱۲،
۲۰۱۴/۲۰۱۵ ۋە ۲۰۱۴/۲۰۱۵.

(قورئان و زانستی سروده م، پینگه وه ده سائین یاخود نا ۹)

وه خه لات ه به ناوبانگه کانی خه لات ی که سایه تی ئیسلام له سالد،
بو سالی (۲۰۱۲) پی به خشراوه .

وه خه لات ی مه لیک فه یسه لی جیهانی بو خزمه تکارانی ئیسلامی
له ۲ / ۲ / ۲۰۱۵ پی به خشراوه .

به سه رکه وتووی به شدار ی کردوه له چه ندین کوڤ و گفتوگو دا
له گه ل چه ند که سایه تییه کی به ناوبانگی ئایینه کانی تر دا . له
گفتوگو یه کیدا له گه ل (ولیان کام پیل) Wilian Campbell له ژیر
ناونیشانی ' قورئان و ئینجیل له ژیر تیشکی زانستدا ' که له ای
مانگی ۴ ی ۲۰۰۰ دا له شیکاگو له نه مریکا به ریوه چور،
سه رکه وتنیکی گه وره ی به ده ستهینا . وه له گفتوگو یه کی تر دا له گه ل
بانگوازی به ناوبانگی ئایینی هیندوسی Sri Sri Ravi Shankar که له
۲۱ ی ۱ ی ۲۰۰۶ دا له ژیر ناونیشانی ' زاراوه ی خودا له ئایینی
هیندوسی و ئیسلامدا له ژیر روشنایی ده قه پیروژه کاند' له
هیندستان نه جامیدا، زور به رز نرخینرا له لایه ن پهیره وانی
مه ردوو ئایینی ئیسلام و هیندوسییه وه .

۱. پېشەكى...

لەوكتەوھى ژيانى مۇقايەتى لەسەر ئەم ھەسارەيە دەستى
پىكردوھ، مۇقە ھەمووكت ھەولى داوھ لە سىروشت و شوين و
پلە و پاىەى خۇى لە سىستىمى دروستكراوان و ئامانجى ژيانى
تىبگات، لە گەشتى گەران بە دواى پاستىيەكاندا بەدرىژايى
چەندەھا سەدە و شارستانىيەتى ھەمەچەشن، دامەزراوھ
ئايىنيەكان بەدرىژايى مېژوو و بۇماوھىەكى زۆر شىۋازى ژيانى
مۇقايان ديارىكردوھ.

لەكاتىكدا ھەندىك لە ئايىنەكان پشت بەدەقى نوسراو دەبەستن
كە شوينكەوتوانى واى دادەننن كە سىروشى ئاسمانى بىت، وھ
ھەندىكى تىرشىيان تەنھا پشت بە ئەزموونى مۇقەكان دەبەستن.
قوپئان، كە سەرچاۋەى سەرەكى يىروبـاۋەرى
ئىسلامىيەموسولمانەكان بىرواى تەواۋەتتيان بەوھەيە كە
سىروشىكى ئاسمانىيە، ھەروھە بىروايان واىە كە پىنمونىكارە بۇ
ھەموو مۇقايەتى.

_____ (قورئان و نازىسى سەردەم، يىگىدە دەستازىن ياخۇد نا ؟)

كە پەيامى قورئان بۇ ھەموو كات و سەردەمىك بىت دەشېت بۇ
ھەموو سەردەمەكان گونجاو و شىاو بىت!

بەلام ئايسا قورئان تۈنۈيۈپتەسى لىم تاقىكردنەۋەيسە
سەركە وتووبىت؟

مەبەستى من لىم پەرتووكە ئەۋەبوو كە شىكارى بابەتتىيانە بىكەم
بۇ بىروباۋەرى موسولمانان دەربارەى دروستى و سىروشى بوونى
قورئانى پىرۈز بەتايىبەتى لىرۈپۈشنىسى دۈزىنەۋە و بەلگە
زانىستىيەكاندا.

سەردەمانىك لى مېژۈۋى شارىستانىيەتى مۇقايەتى ((معجزه))^۱
يان ئەۋانەى وا دائىنەران (معجزه) بن گىرنگىيەكى زۇريان
پىدەدرا لى لۈژىك ئاۋەزى مۇقەكاندا!

بىگومان پىنئاسەيەكى سادەى (معجزه) بىرىتىيە لى ھەشتىك كە
پروپىدات لى دەرەۋەى چۈرچىۋەى پىرەۋى ئاسايى ژيان، ۋە
مۇقايەتى ھىچ لىكدانەۋەيەكى بۇى نەبى.

^۱ دىيارە كە (معجزه) ۋىشەيەكى غەرەبىيە و لىبەرەمبەرىدا لى كوردىدا ۋىشەى
(پەرچۈ) بەكاردەھىنرىت، ((ۋەرگىپ))

_____ (تۈرلەن دىنالىسى سەردەم، يىگىدە دەستىن ياخۇد نا ؟)

بەھەر حال، پىئويىستە وريايىن پىئىش شەۋەى ھەر شىتىك بە معجزە دابىئىن.

لە سالى ۱۹۹۳ دا لە گوڭقارى (The times of india) لە شمارى مۇمباي
ھىندا راپۇرتىكى نوسىبۇر لەسەر قەشەيەك بەناۋى بابا پايلىۋت
(Baba pilot) كە بۇمارەى سى شەۋى يەك لەدۋاى يەك لەناۋ
بەرمىلىك ئاۋدا مارەتەۋە! بەلام كاتىك پۇژنامەنوسان ويىستيان
بەرمىلە ئاۋەكە تاقىبكەنەۋە و بىپىشكنن كە ئەر دەيوت بۇ مارەى
سى شەۋ لەناۋىدا مارەتەۋە و ئەم كارە معجزە ئاسايەى تىدا
ئەنجامداۋە، كەچى نەيەيشىت پۇژنامەنوسەكان ئەسەركارە
ئەنجامبەدەن! مناقەشەى دەكرە و دەيوت چۈن دەكرى سىكى
دايكىك پىشكنرى كە مىندالى بۈۋە؟! بەپرونى دىاربۇر كە
قەشەكە خۇى لە شىتىك دەزىيەۋە. ئەوكارەى تەنھا رىگايەك بۈۋ
بۇنەۋەى ناوبانگ پەيدابكات. بىگومان ھىچ كەسىكى ئەم
سەردەمە كە يەك تۈز بىربكاتەۋە "معجزە"ى ئاۋا پەسىند ناكات!
ئەگەر ئەم معجزە درۋىيىنانە بەلگەبن لەسەرئەۋەى ئەمانە لەلايەن
خىۋارە ھاتوون، ئەۋە دەبىى بېرۋا بەھەرچى جادوۋگەرە

بەناوبانگەكانى جيهان بگەين، چونكە سىحر و جادوى زور
بليمة تانە دەكەن! خو ناكرى بە "پياوى خودا" لەقەلەم بدرى!

كاتىك بانگەشەى ئەودەدەكرى كە پەرتووكىك سىروشى
ئاسمانىيە، تەنھا بانگەشەكە بەس نىە بەلكو دەبى بانگەشەكە لە
هەموو سەردەمىكدا بسەلمىنرىت بەگوئىرەى پىوەرەكانى ئەم
سەردەمە، موسولمانان پروايان وايە كە قورئان كۆتا پەيام
وسىروشى خوايە، معجزەى معجزە كانە! وەك رەحمەتىك بۇ
هەموو مروفايەتى هاتوو! دەى با نىمەش راستىيەتى ئەم
بانگەشە و بىروباوەرە تاقىبكەينەو.

قورئان بەرەنگارى رادەگەيەنىت:

هونراو و وىژە ھۆكاريك بوون بۇ دەربىرىنى ھەستى كرۇ و
نیشانەدرى بەھرە و كارامەيى مروفا بوو لە هەموو كلتورىكدا،
جيهان شاىەتى سەردەمانىك دەدات كە هونراو و وىژە
گەيشتبوونە ترۇپكە و لوتكە ھەروەك چۆن ئىستا زانست و
تەكنەلۇجيا لەوپەرى لوتكەدايە.

تەنانت زانا ناموسولمانەكانىش كوكن لەسەرنەرەى كە قورئان
دەقىكى وىژەيى ەرەبى بىھاوتا و ناوازيە! و باشتىن وىژەى

(قورئان و ناسی سوره م، پینکده ده سائین یاخو و نا ۲)

عهره بییه له سهر زهوی، قورئان پوو له مرو قایسه تی دهکات و
به رهنکاریان دهکات که شتیکی وه کو قورئان دابهینن:

﴿وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا زَكَّيْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِّثْلِهِ وَادْعُوا
شُهَدَاءَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿۱۲﴾ فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا
النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ أُحِلَّتْ لِلْكَافِرِينَ ﴿۱۱﴾﴾ البقرة .

واته : جا نه گهر ئیوه له دوو دایدان و گومانان هیه له
(قورئانسه پیروزه) ی که بوسهر به ندهی خویمان (محمد)
دامانبه زاندوه، نه گهر ئیوهش ده توان هه و لدهن سوپه تیکی وه
نه وه بهینن هاوپه یمانان و هاوکاره کانیشتان جگه له خوا (بو نه و
هه بهسته) بانگ بکه نه گهر راسته ده کهن، خو نه گهر نه تان توانی و
هه رگیزیش ناساتوانن (که واته بساوه بهینن) و خوتانبیاریزن
له و ناگرهی که سوتمه نییه که ی خه لک و بهرده که بو بیباوه و
خوانه ناسان ناماده کراوه.

ئه م به رهنکارییه ی قورئان بو دانسان و به ره مهینانی تاکه
سوپه تیکی بوو وه ک سوپه ته کانی قورئان، هه مان به رهنکاری
چه نده ها جار له قورئاندا دووباره بوته وه، دروستکردنی
سوپه تی: که له جوانی و په وانپیزی و قولی مانا که لایه نی که م

_____ (قورغان و زانستى سەردەم، يېڭى دەسلەپكى يىللار ۹۵)

كەمەك لە سەردەم تەكەنى قورغان بېچىت تا ئەمەش دەستەبەر
نەبوو!

بەلام سەركىز پىلانىكى ھۆشيارى سەردەمىيەنە باۋەر بە
پەرتوكىكى ئاينى ناكات ھەرچەندە بە جىۋاتىن شىۋازى
ۋىزەش ئەۋەتلى كە (زەۋى تەختە)! چۈنكە ئىمە لە سەردەمىيەنە
دەرتىن كە مەۋە پىشت بە ھۆكار و زانست و لۇڭىك دەپەستىت.

زۆر كەسەپە كە زمانە جوان و ئاۋاسايىيەكە قورغان ۋەكە بەلگە
ۋەرنەگىت بۇ ئاسمانىيەۋى و سەۋىيەۋى قورغان! ھەر
پەرتوكىكى پىرۋز بانگەشەي ئەۋەتەت كە سەۋىيە ئاسمانىيە
دەپەي لە پەۋانگەي لۇڭىكىيەۋە پەسەندەگىت! بەپىي زانەي
بەناۋبانگى فېزىيا (ئەلەبىرت ئەنەشتەين) كە خەۋەنى خەلاتى
نۆبلە دەلىت :

((زانست بەپى ئاين زانستىكى شەلە و ئاينەش بەپى زانست

ئاينىكى كۆپرە))

دەپە ئىمەش لە قورغان بىكۆلەنەۋە و بزانىن ئايا قورغان لەگەل

زانستى سەردەم گونجاۋە يان نا؟

(قورئان و زانستی سه زده م، پيگه ده ده سائين يا خود ۹۵)

قورئان په رتو کيکي زانستې نيه به لگو په رتو کي نيشانه يان
هياکانه واته په رتو کي نايه ته کانه! زياتر له شمش هزار
نايهت و نيشانه له قورئاندا بوونيان هيه، و زياد له هزار
دانه ي باس له ناوهرؤک و کاکله ي زانست دهکات!

چندين جار زانست يو-تيرن (U-turn) ي کردوه!

من له م په رتو که دا ره چاوي راستييه زانستيه چه سپينراوه کانم
کردوه نه ک گريمانه و تيوري که له سهر بنچينه ي زانستې
دانه هزارون و پشت نه ستورنن به به لگه ي زانستې.

مه به سستی دکتور زاکير نهويه که چنده هاجار زانست به گوته ي بيردوزه کان
چند شتيکی بؤد هر که رتوره که بؤ ماويه يکی زور وک راستييه کی هاشاهه لنه گر
دافراوه به لام پاش ماويه ک هر به به لگه ي زانستې هلو شينراوه ته وه، له مانه دا
زانست يو-تيرن کردوه به لام نهو به لگانه ي که دکتور زاکير له م په رتو که دا
په لکيشی کردون چند به لگه يه کی يه کلاکه روه ي زانستين نه ک تمنها گريمانه و
بيردوزين. ((وهرگي))

۲. تهستيره ناسى....

دروستبوونى گهر دوون ((تهقینه وه گهره كه))

به ديهينانى گهر دوون لای زانايانى تهستيره ناسى فيزيایيه وه وهك دياردهيه كه تا راددهيه كه زور په سندرکراو دانراوه كه به (تهقینه وه گهره كه) ناسراوه، كه به كوولهيك به لگه و داتای به رجه سته و تاقیکراوه پشت راست كراوه ته وه كه بوماوهی دهيه ها سال له لایهن زانايانى تهستيره ناسى و فيزيایيه وه كوكرانه ته وه.

به گویره ی تهقینه وه گهره كه، هه موو گهر دوون له سهره تادا بریتیبوو له بارستایيه كه گهره (وهكو په له ههریكى چې) كه پيى دهوترى (Primary nebula) پاشان (تهقینه وه گهره كه) پويى دواوه (ليکجيا بوونه وهی دور هه میى) كه بوره ته هو ی دروستبوونى گه له تهستیره كان (Galaxies). پاشان نه م گه له تهستیرانه دابه شبوون تا تهستیره كانیان دروستکرد و دواتریش هه ساره كان و خور و مانگ ... هتد. بنچینه و سهره تاي

(قورئان و زانستی سه رده م، پيگه ده ده سائين يا خور نا)

گهردوون زور بيهاوتا و ناوازه بووه، و ههركيز ناكري ئهم
پروداوه بهريكهوت ليكبدريتهوه!

قورئاني پيرۆز چهند ئايه تيكي قيدايه دهريارهي سه رهتاي
دروستبووني گهردوون :

﴿أُولَئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَا رَتْقًا فَفَلَقْنَهُمَا وَجَعَلْنَا
مِنْ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ﴾ (٢٠) الانبياء، واته : ئايا ئهوانه ي
بياوه پڻ بويان پوون نه بوته وه كه به راستي ئاسمانه كان و زهوي
يهك پارچه بوون له وه وودوا ليكمانجيا كرده وه؟

ناكري ئهم ليكچوونه گه ورهيه ي نيوان قورئان و ديارده ي
ته قينه وه گه وره كه پشتگوي بخريته! چون چوني دهگونجيت كه
په رتوكيك ١٤٠٠ سال كه له بيايانه كانى عه ره بستاندا دهركهوت
ئاوها راستييه كي زانستي قولى قيداييت؟!

(قورئان و تائسى سرده م، پينگوه ده ساژين ياخود تا ۹)

بارستيه گازییه سهره تاییه کان پیش ئافراندى گله
ئەستیره کان:

زانایان کوکن له سهرئه وهی که پیش دروستبوونی گله
ئەستیره کان، ماده یه کی گهر دوونی هه بووه که سهره تا له سهر
شیوهی (گان) بووه. به کورتی، ماده یه کی گازی زه به لاه یان
پارچه هه وریکی گهره له پیش دروستبوونی گله
ئەستیره کاند (Galaxies) بوونی هه بووه، وه بۆ وه سفکردنی ئەم
ماده گهر دوونییه ش وشه ی ((دوکه ل)) زۆر شیاوتر و گونجاوتره
له وشه ی (گان). ئەم ئایه ته ی خواره وه ش باسی ئەم دۆخه ی
گهر دوونمان بو ده کات و وشه ی (دخان) واته دوکه ل
به کار ده یینیت: ﴿ثُمَّ أَسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ فَقَالَ لَهَا وَلِلْأَرْضِ ائْتِيَا طَوْعًا أَوْ
كَرْهًا فَاتَّيَا أَتَيْنَا طَائِعِينَ﴾ (فصلت، واته : پاشان ویستی ئاسمان
پیکبها و دروستی بکات له کاتی که دوکه ل بوو، به ئاسمان و
زهوی فهرموو : فرمان به ردار و ملکه چ بن، به ویستی خوتان یان
به زۆر بتانخمه ژیر فرمانی خۆمه وه؟ هه ردوولا خیرا وتیان :
ملکه چی توین و چون بتهوی ئاوها ده کهین.

_____ (تورتان و ناستی سه رده م، پینگه ده ده سازین یاخورد نا ؟)

ئەم پراستییهش دەرئەنجامی تەقینەووە گەورەکەبوون، کە پێش
هاتنی پەيامبەر محمد (ﷺ)^۱ کەس نەیزانیون، دەی کەواتە
دەبێت سەرچاوەی ئەم زانیارییانە لەکوێو هەلقولایێت؟!

شیوێ زەوی گۆییە:

لەپراپردوودا خەلکی برۆیان وابوو کە زەوی تەختە! بۆ چەندین
سەدە مەروڤ دەترسا لەوێ سەرکێشی بکات و زۆر
دووربکەوێتەو لەترسی ئەوێ نەوێک لە لیواری زەوی بکەوێتە
خوارەو. بەرێز (Francis Drake) یەکەم کەس بوو کە سەلماندی
زەوی گۆییە کاتیگ گەشتیکی دەریایی بەدەوری زەویدا ئەنجامدا
لە سالی ۱۵۹۷ دا، لەم ئایەتە خوارەو تێپارامێنە و وردبەو
کاتیگ باسی ئالوگۆپی نیوان شەو و پۆژ دەکات :

﴿الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ﴾... (۷) ﴿لَقَمَان .

واتە : ئایا سەرنجێ نەداوە کە بەپراستی خوا شەو تێکەلکێشی
پۆژ دەکات و پۆزیش تێکەلکێشی شەو دەکات.

^۱ موسلمانان درود و سەلام بۆ هەموو پێغەمبەران دەنێرن لەکاتی ئاوەهێنانیاندا.

(کورئان و ژانستی سروده م، پینکده ده سائین یاخود ۲۰)

(یولج) یاخود تیکه لکیشکردن واته شهو له سه رخو و هیدی
هیدی ده بیټ به پوژ وه به پیچه وانه شهوه، ئەم دیارده یهش ته نها
کاتیك پرووده دات که زهوی گویی بیټ. ئەگەر زهوی تهخت بوایه
ئەوکاته گوڤرانی له ناکاو پرویده دا واته شهو له ناکاو ده بوو به پوژ
و پوژیش له ناکاو ده بوو به شهو. ههروهها ئەم چه ند ئایه تهش
ئامازە به گویی زهوی ده که ن :

﴿خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ يُكَوِّرُ الْبَلَدَ عَلَى النَّهَارِ وَيُكَوِّرُ اللَّيْلَ عَلَى

الْبَلَدِ...﴾ (الزمر، واته : ئاسمانه کان و زهوی له سه ر بنچینه ی
پاستی دروست کردوه، به شیوه یه کی که وانه یی شهو به سه ر
پوژدا ده یینیت و به هه مان شیوه پوژیش به سه ر شهو دا ده یینیت
(ئەمه به لگه یه کی قوڤرئانه له سه ر گویی زهوی).

وشه ی عه ره بی (کور) واتا (تییه لکیشکردن) یان (لول بوون)
هه ره به و شیوازه ی که جه مه دانی له سه ر ده پیچری.
تیکه لکیشکردن یاخود لولکردنی شهو و پوژ ته نها کاتیك
پرووده دات که زهوی گویی بیټ. زهوی ده قاوده ق وه ک توپ خر
نیه ! به لکو گویییه کی جوگرافیانه یه، مه به ستم له وه یه که له

(قورئان و ناسی سەردەم، پێگە دەسازین یاخود نا ؟)

جەمسەرەکاندا تەخت دەبیتهوه، واتە شیوهی هیلکەیی
وەردەگرت، ئەم ئایەتە باس لە شیوهی زهوی دەکات :

﴿وَالْأَرْضَ بَعْدَ ذَلِكَ دَحَاهَا﴾ (النازعات) ، واتە دواتریش زهوی
بەشیوهی هیلکەیی بەدیھێناوه.

لە عەرەبیدا بەرامبەر وشەی هیلکە وشەی (دحا) ^١ بەکار دی که
بەواتای هیلکەیی و شترمرخ (نەعامە) دیت، شیوهی هیلکەیی
و شترمرخ وەکو شیوه گۆییەکی زهوی وایە. قورئان زۆر بە جوانی
و بەوردی باسی شیوهی زهوی دەکات هەرچەندە که قورئان
دابەزی بیروکی باو ئەوەبوو که زهوی تەختە.
پوناکی مانگ پوناکییەکی شکاوهیە:

لە شارستانییهتە کۆنەکاندا باوەڕ وابوو که تیشکی پوناکی
مانگ هی خۆیەتی، کهچی زانست ئیستا پیمان دەلیت که
تیشکی پوناکی مانگ تیشکی شکاوه و پەرچە دراویە.
هەرچەندە ئەم راستییە ١٤٠٠ سال لەمەوبەر لە قورئانی پیروژدا
ناماژە پیکراوه لەم ئایەتەدا :

^١ وشەی (دحا) لەلایەن یوسف علی هوه بە (پانتاییەکی مەزن) مانای کراره که
نەوش هەر راستە بەلام ئەم وشەیە مانای هیلکەیی و شترمرخیش دەگەیهنیت.

(قورئان و ناسی سه روه م، پيگه ده ساترئس يالود نا ؟)

﴿ نَبَارَكُ الَّذِي جَعَلَ فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا وَجَعَلَ فِيهَا سِرَاجًا وَقَمَرًا مُنِيرًا ﴾ (الفرقان،
واته : زور گه وره و مه زنه نه و زاته ی که له ئاسماندا چه ندها
خولگه ی گه وره ی به ديهيئاوه (بو هه ساره كان و نه ستيره كان) وه
چرايه کی پرشنگذار که خوړه و مانگيکی پونا کيدهری تيدا
داناوه.

له قورئاندا وشه ی (الشمس) بو خوړ به کارهاتووه هه روه ها
وشه ی (سراج) يشی به کارهيئاوه که مانای (مه شخّل)
ده گه يه نيّت. يان وشه ی (وهاج) که واتا چرايه کی يان
(ضياء) واته پونا کييه کی پرشنگذار. هه رسی ده سته واژه که
گونجاون بو وه سفکردنی خوړ چونکه خوړ پونا کييه کی به ميتو و
گه رمييه کی به تين به رهه مدینيت به هو ی سوتانی ناوه کييه وه.
وشه ی (قمر) له قورئاندا بو مانگ به کارهاتووه هه روه ها وشه ی
(منیر) دراوه ته پالی که به مانای ته نيک ديّت که پونا کی
به خشيت، هه ليه ته مه به ست ليی پونا کی شکانه وه و
په رچدانه وه يه.

(قورئان و تائستى سەردەم، پىنگدە دەسائىرن ياشور نا ؟)

دووبارە دەسفى قورئانى پىرۆز زۆر گونجاوہ لەگەل سروشتى مانگدا، چونکە پوناكى مانگ لە راستیدا هى خوى نیه و مانگ تەنیکى ناچالاکە و تەنها ئەو پوناکییە پەرچ دەکاتەوہ و دەیشکینیتەوہ کە لە خۆرەوہ وەریگرتووە.

بۆ تەنها جارێکیش لەقورئاندا وشەى (سراج) یان (وهاج) یان (ضياء) بۆ مانگ بەکارنەهێنراوہ! نەخۆرىشى بە (نور) یان (منیر) وەسەف نەکردووە! ئەمەش ئەو دەگەيەنیت کە قورئان جیاوازییەکی بەرچاوى کردووە لەنیوان پوناكى خۆر و پوناكى مانگ. ئەم چەند ئایەتانە باسى سروشتى پوناكى خۆر و پوناكى مانگ دەکەن :

﴿ هُوَ الَّذِي جَعَلَ الشَّمْسُ ضِيَاءً وَالْقَمَرَ نُورًا ... ﴾ ⑤ یونس .

واتە : خوا ئەو زاتەيە کە خۆرى کردووە بە سەرچاوەى تیشک و پوناكى پرشنگدار، مانگیشى کردووە بە نور.

﴿ أَلَمْ تَرَوْا كَيْفَ خَلَقَ اللَّهُ سَبْعَ سَمَوَاتٍ طِبَاقًا ﴾ ⑩ وَجَعَلَ الْقَمَرَ فِيهِنَّ نُورًا وَجَعَلَ

الشَّمْسَ سِرَاجًا ⑪ نوح، واتە : ئایا سەرنجتان نەداوہ کە خوا چۆن جەوت ئاسمانى دروسکردووە؟! مانگیشى لەو نیوانەدا کردووە بەنور و خۆرىشى وەک چرایەک داگیرساندووە!؟

(قورئان و زانستی سەردەم، بێگەرە دەستارێن یاخوڕ نا)

کەواتە قورئانی پیروژ و زانستی سەردەم گونجاون و
بێگەرە و تەنێکی زۆر نایاب لە نێوانیاندا هەیە دەربارەی سروشتی
پوناکی مانگ و خۆر.

خۆر دەسورپێتەو:

بۆ ماوەیەکی زۆر فەیلەسوفە ئەوروپییەکان و زانایان باوەڕیان
وابوو کە زەوی لە ناوەرێستی گەردووندا یە و هەموو تەنەکانی تر
بە خۆریشەو بە دەوری زەویدا دەسورپێتەو!

لە سەدەی دووھەمی پێش زایینی لە سەردەمی پەتلیمۆسەو ئەم
بیروکە یە باو بوو، هەتا لە ساڵی ۱۵۱۲ Nicholas Copernicus
بیردۆزیکی پێشکەش کرد دەربارەی جۆلەی هەسارەکان،
جەختی لە سەر ئەوە کردەو کە خۆر ناچولێتەو و لە ناوەرێستی
کۆمەڵگەی خۆریدا جیگرە و هەسارەکانی تر بە دەوری
دەخولێتەو!

لە ساڵی ۱۶۶۹ زانایەکی ئەلمانی بەناوی Yohannus Keppler
پەرتوکیکی بەناوی 'Astronomia Nova' بڵاو کردەو. کەتییدا
گەشتبوو ئەو دەرئەنجامی هەسارەکان ئەک تەنها لە

_____ (قورئان و زانستى سەردەم، يىڭىدە دەسائىن ياخۇر نا ؟)

خولگەيەكى ھىلكەيىدا بەدەورى خۇردا دەخولىنەو بەلكو
بەخىرايى ناپىك بەدەورى تەوەرەى خوشياندا دەخولىنەو.
بەھۇى ئەم زانىارىيانەو ئاسانكارى دروستبوو بۇ زانا
ئەوروپىيەكان تا زۆربەى ميكانيزمەكانى كۆمەلەى خۇر بە
شېوہيەكى درس ليكبدەنەو. بۇنمونه بەدوايەكداھاتنى شەو و
پۇژ.

پاش ئەم دۆزىنەوہيە زانايان باوہريان وابوو گە خۇر جيگر و
چەسپاوه و وەكو زەوى بەدەورى تەوەرەكەى خۇيدا
ناسورپىتەو، بىرم دىت كە لەقوتابخانەدا ئەم ھەلە زانستىيەم
دەخويند. سەرنجى ئەم ئايەتەى قورئان بدە : ﴿وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ اللَّيْلَ
وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ﴾ (الانبيا، ۳۳) واتە : ھەر ئەو
زاتەيە كە شەو و پۇژ و خۇر و مانگى بەدەيھىناو، ھەريەكەيان لە
خولگەيەكدا دەسورپىتەو و مەلە دەكات.

وشەى (يسبحون) لەم ئايەتەى سەرەو بەكارھاتووہ كە لە وشەى
(سبح) ەوہ ھاتووہ كە ماناي جولەى تەنەكان لەخۇدەگرىت.
ئەگەر ئەم وشەيە بۇ كەسيك لەسەر زەوى بەكارھات ئەوہ

_____ (تۇرلۇق دۇنياسى سەردەم، يېڭىدە دەسلەپكى ياغۇر ۴۱)

بەماناي لولبۇن و مەلەكردن نايات بەلكو بەماناي پۇيشتىن يان
پاكردن دىت. بەلام ئەگەر بۇ كەسىك بەكارھات لەناو ئاودا ئەو
ماناي مەلەكردن دەگەيەنيت ئەك ماناي سەرنائوكەوتن. بەھەمان
شىۋە وشەي (يسبح) ئەگەر بۇتەنكى بۇشايى وەك خۇر
بەكارھات ئەو تەنھا بەماناي گەشتكردن بەكارنايەت و بەس!
بەلكو واتا خولانەوہى شتەكە لەكاتى جولەدا (كە وەك
مەلەكردنى لىدیتەوہ).^۱

بۇ سەلماندى سۇپانەوہى خۇر بەدەورى تەوہرەى خۇيدا
پۇيىستمان بە ئامپىرىكە كە وینەى خۇرمان بۇ بخاتە سەر مېزىك
يان تەختەيەك، بەم شىۋەيە دەتوانىن سەيرى خۇربكەين بى
ئەوہى چاومان بنوقىتىن و ئازارى چاومان بدات. تېيىنىكراوہ كە
مەموو ۲۵ پۇژ جارىك خۇر جولەيەكى بازنەى دەكات واتە خۇر
پۇيىستى بە ۲۵ پۇژە بۇ خولانەوہ بەدەورى خولگەكەى. خۇر بە
خىرايى نىزىكەى ۲۴۰ كم لە چركەيەكدا لە بۇشايى ئاسمان
گەشت دەكات. نىزىكەى ۲۰۰,۰۰۰,۰۰۰ دوسەد مىليۇن سالى

_____ ۱ وەركىز.

(تۆرلەن زانستى سەررەم، يىگەرە دەستۇرنى ياخۇر ۲۸)

دەۋىت تاكو سۈپىك بەدەۋرى چەقى (پىگىلى شىرى كەلە
ئەستىرە) كەى خۇماندا دەسۈپىتەۋە.

﴿لَا الشَّمْسُ يَنْبَغِي لَهَا أَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرَ وَلَا اللَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِ وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ

يَسْبَحُونَ﴾ (۱۰) كىس، واتە : نە خۇر بۇى ھەيە بە مانگ بگات و نە
شەۋىش پىش پۇژ دەكسەۋىت، ھەريەكەيان لى
خولگەيەكى (تايبەتى خۇيدا) مەلە دەكات (بەپىي ياسا).

ئەم ئايەتە باسى لى راستىيەكى زانستى و بىچىنەيى گىرنگ
كردۈۋە كە ئا لىم سەردەمانەى دوايىدا دۇزرايەۋە ئەۋىش
ئەۋەيە كە ھەريەك لى خۇر و مانگ خولگەى تايبەتىيى خۇيان
ھەيە و ھەريەكەيان گەشت و جۇلەى تايبەتى خۇيان ھەيە لى
گەردۈۋىندا! خۇر بەرەو "شۈيىنە جىگىرەكەى" گەشت دەكات و
كۆمەلەى خۇرىش لىگەل خۇى دەبات، ئەم شۈيىنە جىگىرە لىلايەن
زانايانى ئەستىرەناسىيەۋە زۇر بەۋردى دىيارىكراۋە و ناۋى

كەلە ئەستىرەيەكى گەردەيە كە كۆمەلەى خۇرى خۇمان بەشىكى بچۈكە تىيدا!
نەزىكەى ۲۰۰ بلىۋىن ئەستىرە لىخۇى دىگىزىت تىرەكەى ۱۰۰،۰۰۰ سالى
پوناكىيە! و ئەستىرەيەكەى ۱۰۰۰ سالى پوناكىيە! ((ۋەركىن))

(تۇرلار و ئاناسى سەردەم، يىگىدە دەسلەپس ياغۇر نام)

لېنراۋە (لوتكەى كۆمەلەى خۇر) كە دەكەۋىتتە گەلە ئەستىرەى

(ھەرقل) ھەۋە كە ئىستا شوئىنەكەى بە ورد و درشتى زانراۋە!

كاتىك مانگ بە دەۋرى تەۋەرەى خۇيدا دەخولىتتەۋە ھەمان كات

دەخايەنىت ۋەك ئەۋەى بە دەۋرى زەۋىدا دەخولىتتەۋە كە

نزىكەى ۲۹.۵ بىست و نۇ پۇژ و نىو دەخايەنىت بۇ تەۋاۋەردى

خولىكى تەۋاۋ.

ئاي چەندە سەرسورھىنەرە ئەم راستىيە زانستىيانەى كە لە

ئايەتەكانى قورئاندا باسكەران! ئەرى بۇچى پرسىيارىك

نەۋرۇژىنن؟ ئەيىت سەرجاۋەى ئەم ھەموو زانبارىيانە چىيىت

كە لە قورئاندا ھاتوون؟!

پۇژىك دىت كە خۇر دەكوژىتتەۋە:

پوناكى خۇر بەھۋى كۆمەللىك كارلىكى كىمىيائىيەۋە پرودەدات كە

بەبەردەۋامى بۇ ماۋەى ۲۰ مىيۇن سالە پرودەدات، ئەۋەش

پۇژىك دىت كە كۇتايى پىدىت و دەكوژىتتەۋە كە بەھۋىيەۋە ژيان

لەسەر زەۋىش كۇتايى پىدىت! دەربارەى تاھەتايى نەمانەۋە و

كۇتايىپىھاتنى خۇر قورئان دەفەرموى :

﴿ وَالْقَسَسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ﴾ ﴿٢٨﴾ يس

واته : خۆرىش بەردەوام دەبێت لە کارەکانى تا ئەوکاتەى بۆى
ديارىکراوه کوۆتايى دىت، بىگومان ئەمە تواناي زاتىکىيالادەست
وزانا دەردەخات.

له‌م ئایه‌ته‌دا وشه‌ی (مستقر) به‌کاره‌اتوو‌ه که مه‌به‌ست لی‌ی شوینی‌ک یان کاتیکی دیاری کراو و پلان بو داریژراوه. که‌واته له‌قورئاندا هاتوو‌ه که خۆر به‌ره‌و خالیکی دیاریکراو ده‌پوات و که بیگومان له‌کاتیکی دیاریکراودا پرووده‌دات که پیشتر بو‌ی دیاریکراوه. واته : کوتایی پیدییت و ده‌کورژیتقه‌وه!

ماددەيەك لەزىۋان ئەستىۋەكاندا:

پیشتر وادەزانرا کە بۆشایی گەردوون هیچی تیانیە و
بۆشاییەکی بەتالە، زانایانی فیزیای ئەستێرەناسی لەم
دواییانەدا ماددەیەکیان دۆزییەوە لەنیوان ئەستێرەکاندا کە
ناونرا (پلازما) کە پێکدێت لە گازی ئایۆنی کە ژمارەیەکی

هه مان په يام له چەند نايه تينكي قري قورناني پيروز دوباره بۆتووه : ۱۳:۲،

(کورئان و زانستی سه رده م، پینکوه ده سائین یا خود نا ۴)

یه کسان له ئه لیکترونی بارگه سالب و پروتونی بارگه موجب له خوده گریت. هه ندیک جار پلازما به دوخی چواره می ماده له قه له م ده دریت دوا ی سی دوخه که ی تری ماده که بریتین له رهق و شل و گاز. قورئانی پیروژ له م ئایه ته دا ئامار ه به م ماده یه ی نیوان ئه ستیره کان ده کات :

﴿ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا... ﴾ (۸) الفرقان .

وا ته : ئه و زاته ی که ئاسمانه کان و زهوی و هه رچی له ونیوانه دا هه یه دروست کردوه .

فراوانبوونی گهردوون:

له سالی ۱۹۲۵ زانای ئه ستیره ناسی ئه مریکی Edwin Hubble چه ند به لگه یه کی تیبینیکراوی پیشکه شکرد که باس له لیکدور که وتنه وه ی گه له ئه ستیره کان ده کات له یه کتری که ئه وه دسه لمینی گهردوون له فراوانبووندا یه . له ئیستاشدا فراوانبوونی گهردوون پاستیه کی چه سپاو و سه لمینروه . قورئانی پیروژیش به م شیوه یه باسی ئه م دیارده یه مان بۆده کات:

(کورلان و زانستی سه رده م، پینگده ده ساترین یاخود نا ؟)

﴿ وَالسَّمَاءَ بَيْنَهُمَا بِأَيِّدٍ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ ﴾ (١٧) الذاریات، واته : ئیمه
ئاسمانمان به هیز و دهسه لاتی خویمان دروستکرد و
به رده و امیش گه وره و فراوانی ده که ین.

وشه ی (موسعون) به ته وای به مانای فراوانکردن دیت که بو
به دیهینان و بهر فراوانکردنی گه ردوون ده گه ریته وه. یه کیك له
زانا هه ره گه وره کانی بواری فیزیای ئه ستیره ناسی Stephen
Hawking له په رتوکی (A brief history of time) دا ده لیت :

((دیارده ی فراوانبوونی گه ردوون گه وره ترین دوزینه وه ی
زانستی و شوپشیکی زانستی مه زنی سه ده ی بیستم بو)).
که چی قورئان پیش ئه وه ی مروۃ ته لیسکوپ دروست بکات
فراوانبوونی گه ردوونی باسکردوه.

له وانه یه هه ندیک که س بلین بوونی چهند راستییه ک ده رباره ی
گه ردوون له قورئاندا سه رسوپهینهر نیه چونکه عه رب له و
بواره دا پیشکه وتوو بوون! راستیش ده که ن که عه رب له و بواره دا
پیشکه وتوو بوون به لام ئه وان نازانن که قورئان پیش
شاره زابوونی عه رب له بواری ئه ستیره ناسی دابه زیوه! به لام

(قورئان و ئانستى سەردەم، پىگەرە دەسائىن ياخۇر ۹۵)

زۇرىك لە راستىيە زانستىيەكانى قورئان وەك تەقىنەوۈ گەرەكە
لە سەرەتاي دروستبوونى گەردوون و ەتد تەنانەت لە
لوتكەى پىشكەوتنى ەرەيىشدا نەزانرابوون! بۇيە ئەم راستىيە
زانستىيانەى كە لە قورئاندا باسكراون بەھۇى پىشكەوتنى
ەرەب نەبووۈ لە بوارى ئەستىرەناسى بەلكو پىچەوانەكەى
راستە، واتە پىشكەوتنى ەرەب لەبوارى ئەستىرەناسىدا بەھۇى
بوونى جىگايەكى تايبەت بووۈ لە قورئانى پىرۇزدا بۇ زانستى
ئەستىرەناسى.

۲. فېزىيا...

ئەتۈمىش لە چەند بەشىك پىك ھاتوۋە

لە كۈندا بىردۆزىكى بەناوبانگ ھەبوو كە لاي خەلكى زۇر پەسەند
بوو، ناۋى (بىردۆزى ئەتۈمى) بوو (Theory of atomism)
، يەكەمجار ئەم بىردۆزە لەلايەن زاناي بەناوبانگى يۇنانى
Democritus ھوۋ پىشنىاركرا، كە ۲۳ سەدە پىش ئىستا ژياۋە،
Democritus ۋ ئەوانەى دۋاي ئەۋىش ژياۋن بانگەشەى ئەۋەيان
دەكرد كە بچوكتىن يەكەى پىۋانەى ماددە برىتىيە لە ئەتۈم
Atom ھەروەھا ھەربى سەردەمى كۈنىش ھەمان بىروبۇچونيان
ھەبوو. لەزمانى ھەربىدا وشەى (الذرة) بەرامبەر وشەى ئەتۈم
بەكاردىت. زانستى سەردەم ئەۋەمان پىدەلىت كە دەكرى
ئەتۈمىش دابەشېكرىت بۇ بەشى لەخۇى بچوكتىر ۋ ئەم
راستىيەش بەرھەمى سەدەى بىستە، بەلام پىشنىاركردنى ئەم
راستىيە ۱۴ سەدە لەمەوبەر دەپىتە شتىكى نامۇ تەنانت بۇ
خۇدى ھەربەكانىش! چۈنكە (ذرة) يان ئەتۈم سەردى كۈتايى

(کورلان و ناستی سه رده م، پینگه ده سارین یاخود نا؟)

بووه له بیرى ئەواندا بەلام که ئەم ئایه ته هاته خواره وه ئەم
سنوره ی رەت کردە وه :

﴿ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَأْتِنَا السَّاعَةُ قُلْ بَلَىٰ وَرَبِّي لَتَأْتِيَنَّكُمْ عِلْمُ الْغَيْبِ لَا يُعْزِبُ
عَنْهُ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ فِي السَّمَوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ وَلَا أَصْغَرُ مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْبَرُ إِلَّا
فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ ﴿٢﴾ ﴾ سبأ، واتە : ئەوانە ی خوانە ناس بوون
دەیانوت قیامەت نیە و نامانگاتی، ئە ی پیغه مبه ر پییان بلی
نە خیر وانیە سویند به پەر وەردگارم هەر یەخە تان دەگریت
(چونکه ئەو زاتە) زانیە به نهینی و شاراوەکان، تەنانەت به
ئەندازە ی ئەتۆمیکیش لە ئاسمانەکان و زه ویدا ناتوانری لەو
پەنھان بکری، هەر وەها نە لەو بچوکت و نە لەو دشت گەورە تر که
لەکتیبی تایبەتیدا پونو ئاشکرا نەبیت.

ئەم ئایه ته پیروژه ئامارە به زانستی رەهای پەر وەردگار دەکات
که هیچ شتیک لێی ون نابیت و هەموو شتیک دەزانیت چ
شاراوەبیت یان ئاشکرا. لەمەش زیاتر خوای گەورە باسی

^۱ هەمان راستی لە قورئاندا لە ۶۱: ۱۰ دا باسی لێوەکراوە.

(تورتان و تانستی سه رهم، پیکه ده ده سازین یاخو تا ۹)

نه و ده کات که ناگاداره به هه مووشتیک که که وره تر یان بچوکت
بیئت له نه تووم بهم شیوه یه ده که که به پروونی باسی نه و ده کات که
ده کری شتیک بچوکت بیئت له نه تووم، نهه راستیییه ش تا نهه
ماوانه ی پیشوو نه دوزرا بووه.

۴. زانستی ئاو...

سوړی ئاو

له سالې ۱۵۸۰ دا که Bernard Polissoy بېردوړی سوړی ئاو (Water cycle) ی باسکرد، ئه وهی وت که چوڼ ئاو ده بیټ به هلم له زهرياکاندا و دواتر سارد ده بیټه وه و ده بیټ به هور و هور هکان له و ناوچانه دا ده سوړینه وه که تییدا دروست بوون و دواتر چرپه بڼه وه و باران ده بارینن. پاشان ئه م ئاو له شیوهی جوگه و ده ریاچه کوډه بیټه وه و ده رښته ئاو زهرياکان و ئه م سوړه ش که با سمان کرد سوړیکی به رده وامه. له سه دهی حه وته می پیش زاین، 'Thales of Miletus'، پروای و ابوو که (با) پریشکه ئاو هکانی سهر پووی زهرياکان هله ده گریټ و پاشان له شیوهی باران ده بارینیت. له سه رده می کوڼدا خه لکی سه رچاوهی ئاوی ژیر زه وییان نه ده زانی، وایانده زانی که ئاوی

^۱ په کینکه له زانا و فیهل سوغه کوڼه کانی یونانییه کان که له نیوان سالانی ۶۲۴- ۵۴۴ پیش زاین ژیاوه. به باوکی زانست و یه که مین فیهل سووی یونانی له قه لام ده دریت. ((وهرگنې))

(کورنل و ناستی سردم، پنگه ده سارین یاخود نا)

زه‌ریاکان به‌هوی کاریگری (با) وه به کیشوهره‌کاندا دیت و ده‌چیت و ده‌گواریتته‌وه، هه‌روه‌ها بر‌وایان وابوو که ئاوه‌کان له‌پنگه‌ی چهند پیره‌ویکی نه‌ینی یان چالی گه‌وره‌وه ده‌که‌پینه‌وه نیو زه‌ریاکان، ئه‌م پیره‌وانه‌ش پییان ده‌وترا 'دوزه‌خ'، ئه‌م بیروکانه‌ تا سه‌رده‌می نه‌فلاتون (Plato) به‌رده‌وامبوو، ته‌نانه‌ت دیکارت (Descartes) که‌یه‌کیک بوو له‌ گه‌وره‌ترین بیرمه‌نده‌کانی سه‌ده‌ی هه‌ژده‌هه‌م ئه‌م بیروکانه‌ی پشتراستکرده‌وه، تا سه‌ده‌ی نو‌زده‌هه‌م له‌بیردوزه‌که‌ی نه‌رستو (Aristotle) شتیکی باوبوو، که به‌گویره‌ی ئه‌م بیردوزه‌ ئاو له‌ نه‌شکه‌وته سارده‌کاندا چرده‌بیته‌وه پاشان جوگه‌ و ده‌ریاچه‌کان دروست ده‌کات که ده‌چنه نیو کانیه‌کانه‌وه. به‌لام له‌ سه‌رده‌می نیستادا نیمه‌ گه‌یشتووین به‌و راستیه‌ی که‌ ریژنه‌ بارانه‌کان که ده‌پژینه‌ نیو درزه‌کانی زه‌وییه‌وه به‌رپرسن له‌ بوونی ئاوی ژیر زه‌وی.

ئه‌مه‌ش له‌م ده‌قه‌دا له‌ قورئاندا باسکراوه :

﴿ أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَلَكَهُ يَنْبِيعَ فِي الْأَرْضِ ثُمَّ يُخْرِجُ بِهِ زَرْعًا مُخْتَلِفًا أَلْوَنُهُ... ﴾ (النمر، واته : ئایا سه‌رنجت نه‌داوه که

(کورتان و زانستی سه رده م، پینگده ده سارین یاخود نا)

به پراستی خوی گه وره له ئاسمانه وه بارانی باراندوه و له وه ودوا
له ناخی زه ویدا کۆیکردوه ته وه، پاشان به شیوه ی کاریز و کانی
ده ری ده هیئت، ئیمجا هه ر به و ئاوه کشتوکالی هه مه جوړ و
هه مه ره نگه ره مه مده هیئت.

﴿وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَيُخْرِجُ بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ
لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ﴾ (الروم، واته : وه له ئاسمانه وه باران
ده بارینیت که زهوی پی زیندوو ده کاته وه دوا ی نه وه ی که
مردبوو (وشکبوونی پروهک و گژوگیا) به پراستی ئا له و
دیاردیه شدا به لگه و نیشانه ی زور هه ن بو که سانیک که ژیریان
بخه نه کار.

﴿وَأَنزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً مُّقَدَّرًا فَاسْكَنَهُ فِي الْأَرْضِ وَإِنَّا عَلَىٰ ذَهَابٍ بِهٖ لَفَتَرُونَ﴾ (١٨)
المؤمنون، واته : هه ر ئیمه له ئاسمانه وه به نه ندازه و
نه خشه یه کی دیاریکراوه وه بارانمان باراندوه و ئینجا له ناخی
زهوی جیگیرمان کردوه، بیگومان ئیمه به جوړه ها شیوه
ده توانین نه و ئاوانه له ناوبهین و نه و سه رچاوانه وشک بکهین.

(کورنل و ناستی سه رده م، پینکده ده سارین یاخود نا)

هیچ ده قیک نیه که میژووه که ی بگه پیتته وه بۆ ۱۴۰۰ سال
له مه و بهر و بهم شیوهیه ورده وه سفی سوپی ئاوی کرد بیت.
دیاردی به هه لمبوون:

﴿وَأَنزَلْنَا الرِّيحَ ﴿١١﴾ الطَّارِقَ، واته : سویند به ئاسمان که خاوه نی
گیرانه وه یه.

با هه وره کان ده پیتینیت:

﴿وَأَزْمَلْنَا الرِّيحَ لَوَاقِحَ فَأَنزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَسْقَيْنَاكُمُوهُ... ﴿٢٢﴾﴾ الحجر .

واته : (یه کیک له نیشانه کانی خوا ئه وه یه) ئیمه شنه بامان
ناردووه که پیتینه ری پوو هک و دار و دره خته هه رووه بارانمان له
ئاسمانه وه باراندووه و ئیوهی پی تیرئاو ده که یین.

وشه ی (لواقح) لیڤه دا به کاره یینراوه بریتییه له کو ی وشه ی (لقح)
که واتا پیتاندن یاخود سکپرکردن، له م ده قه دا وشه ی (پیتاندن)
ئه وه ده که یه نیت که با هه وره کان پالده نی بۆلای یه کتری و بهم
شیوهیه چرییه که یان زیاده کات و ده بیتته هو ی دروستبوونی
هه وره بروسکه، وه پاشان باران بارین.

هه مان باس له م ده قانه ی تری قورئاندا به دیده کریت :

(قورئان و زانستی سه رده م، پینگه ده سائین یا خود ۴)

﴿ اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ يُرِجِيْ سَحَابًا ثُمَّ يُؤَلِّفُ بَيْنَهُ ثُمَّ يَجْعَلُهُ رُكَّامًا فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلَالِهِ وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ جِبَالٍ فِيْهَا مِنْ بَرَرٍ فَيُصِيبُ بِهِ مَنْ يَّشَاءُ وَيَصْرِفُهُ عَنْ مَنْ يَّشَاءُ يَكَادُ سَنَا بَرْقُهُ يَذَّهَبُ بِالْاَبْصَرِ ﴿٤٣﴾ ﴾ النور ، واته : ئايا نابینن كه بیگومان خوا هوره كان به ئارامی و به شینهیی به ئاسماندا ده بات، دواپی په یوه سستیان ده کاتبه یه كه وه، نه وسا كه له كه یان ده كات له سه ریه ك، ئینجا ده بینن له تویی نه و هوره رانه وه كه وه كو کیو وان باران و ته رزه ده بارینن، جا له سودی نه و بارانه ههركه س خوا بیه ویت خیر و بهر كه تی پیده به خشیت، ههركه سیش كه بیه ویت لید و ورده خاته وه، (هه وره بروسكه كان نه وه نده به هیزن) خه ریه كه بریسكه كه یان بینایی چاوان به ریت.

﴿ اَللّٰهُ الَّذِي يَرْسِلُ الرِّيْحَ فَتُنْفِثُ سَحَابًا فَيُبْسِطُهُ فِي السَّمَاءِ كَيْفَ يَشَاءُ وَيَجْعَلُهُ كِسْفًا فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلَالِهِ فَاِذَا اَصَابَ بِهِ مَنْ يَّشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ اِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُوْنَ ﴿٤٤﴾ ﴾ الروم ، واته : خوا نه و زاته یه كه چه نده ها جور با-

ده نیریت نه و (با) یه هه ور هه لده گریت و له گه ل خویدا راپیچی ده كات، جا خوا په خشی ده كاته وه به ئاسماندا به هه رشیاوایك

(قورئان و زانستی سەردەم، پێگە دەسارێن یاخود ٢٦)

کە بیهوێت، هەورەکان پارچە پارچە دەکات، ئینجا دەبینیت کە
چۆن بارانە نیوانیاندا دەردەچێت و دەبارێتە سەر زەوی،
جا کاتیەک کە بارانە کە ی باراند بوو هەرتاقمێک لە بەندەکانی کە
بیهوێت سودمەندیان دەکات، ئەوانیش یەكسەر خوشحال دەبن و
مژدە دەدەن بە یەكتری.

بێگومان داتا نوێکانی زانستی ئاوانیش زۆر باش یەك دەگرێت و
لە گەڵ وەسفە قورئانییەکان بوو هەمان دیاردە، سوپری ئاو لە
چەندەها ئایەتی تری قورئانی پیرۆزدا باسکراوە : ٧:٥٧،
١٣:١٧، ٢٥:٤٨-٤٩، ٣٥:٩، ٣٦:٣٤، ٤٥:٥، ٥٠:٩-١١، ٥٦:٦٨-
٧٠ و ٦٧:٣٠.

۵. زه ويزانى...

شاخه كان وه كه ميخى چادر وان

له زانستى زه ويزانىدا دياردهى (لولبوون) دياردهيهكى تازه
دؤزراوهيه. دياردهى لولبوون بهرپرسه له دروستبوونى زنجيره
چياكان، ئەم تويكلهى زهوى كه ئيمه لهسهرى دهژين وهك
قاوغيكى رهق وايه، بهلام چينهكانى ترى ژيره وه گهرم و شلن،
ههربويه شياو نيه بو هيچ جوړيكي ژيان. ئەوهش زانراوه كه
جيگيرى و چهسپاوى شاخهكان پهيوهسته به دياردهى
لولبوونه وه، كه هه ر ئەم لولبوونانهش بوونه هوى بنچينه و
دامه زرينهري شاخهكان.

زانايانى بوارى زه ويزانى پيمان دهليين كه نيوهتيرهى زهوى
۶۰۳۵ كيلو مەتره و ئەو تويكلهى زهوى كه ئيمه لهسهرى دهژين
زور تهنكه و لهنيوان ۲ كم بو ۳۵ كم دايه. بههوى تهنكى تويكلى
زه وييه وه ئەگهري توشبوون به بومه له رزه و له رزينه وه زوره.
شاخ و كيوهكان ههروهكو كوئه كه يان ميخى چادر كارده كهن كه
چيني تويكلى زهوى دهگرن و ناهيلن توشى له رزين و شلوقان

(قورئان و نازستى سەردەم، يىگمە دەستاتىن ياغور نا ؟)

بىت و جىگىرى و چەسپاوى بەم توپكلە تەنكە دەبەخشن،
قورئانى پىرۆزىش دەقاودەق ھەمام وەسفى بۇ ئەم دىاردەيە

تەيدايە : ﴿أَلَمْ تَجْعَلِ الْأَرْضَ مِهْدًا ۝١ وَالْجِبَالَ أَوْتَادًا ۝٢﴾ النبا

واتە : ئايا زەوىمان وەك لانكە بۇ فەراھەم نەھىناون؟ ئايا
كىۋەكانمان وەك مېخ بۇ دانەكوتاون؟

وشەي (اوتاد) واتە كۆلەكە يان مېخ (ئەۋەي چادر و پەشمالى
پى جىگىر دەكرىت)، كە تەنى قولى لولن لە زەويدا چەسپاون.

پەرتووكى 'Earth' كە لە زۆربەي زانكوكانى جىھاندا
دەخوينرىت، يەككە لە نوسەرەكانى دكتور (Frank Press) ە كە
بۇماۋەي دواز دە سال سەرۆكى بەشى ئەكادىمى زانست بوو لە
ئەمىرىكاھەرۋەھە پراۋىژكارى زانستى سەرۆك كۆمارى پېشۋوى
ئەمىرىكا (Jimmy Carter) بوو، لە پەرتووكەكەيدا زۆر بەجۋانى
پرونى كررۇتەۋە كە شاخەكان وەك مېخ وان و زۆر بەقولى
پەكەكانيان بەزەويدا داچەقيۋە، بەگوئىرەي وتەكانى ئەم

¹Earth, Press and Siever, p. ۴۳۰. Also see Earth Science,

Tar buck and Lutgens, p. ۱۰۷

(قورئان و ناستى سەردەم، بىلگە دەستازىن ياغور ۲۵)

دكتۇرە، چىياكان پۇلىكى گەورە دەبىنن لە چەسپاندن و
جىگىركردنى تويىكلى زەويدا. قورئانى پىرۇز زۇر بە پورنى
ئامازەى بە فرمانى شاخ و كىۋەكان داوہ لە پاراستنى زەوى ل
بومەلەرزە و شلۇقان

﴿وَجَعَلْنَا فِي الْأَرْضِ رَوْسِي أَنْ تَمِيدَ بِهِمْ...﴾ (النبياء)

واقە : وە لە زەويدا كەژ و كىۋەكانمان چەسپاندروە تا لاسەنگ
نەبىت و لارنەبىتەوہ و ھەلىان نەگىرپتەوہ.

لەچەند ئايەتتىكى تىرىشدا باسى ھەمان پەيام كراوہ : لە ۲۱:۱۰
وہ ۱۶:۱۵ .

بەپراستى ھاومانايى و پىككەوتنىكى زۇر ئاوازە بەدەيدەكرىت
لەنىۋان وەسفە قورئانىيەكان و داناكانى بوارى زەوىزانى.

كىۋەكان بە تۆكمەيى جىگىركراون:

پروكارى زەوى بۇ چەندەھا پارچەى پەق كەرت كەرت كراوہ كە
نزىكەى ۱۰۰ كم ئەستور دەبىت. ئەم پارچانە سەر شونىنى
نېمچە تواوہ) كە پىيان دەوترى (asthenosphere) دەكەرن.
دررستبوونى شاخەكان لە لىۋارەكانى ئەم پارچانەدا پوودەدات.

_____ (قورئان و زانستی سه رده م، پینگده ده سائین یاخورد نا ؟)

چینی توئیکلی زهوی به ئهستوری ۵ کم له بنی زهریاکانه وهیه و
نزیکهی ۳۵ کم له ژیر پووته ختی کیشوهره کانه وهیه و نزیکهی
۸۰ کم ئهستورییه کهیه تی له ژیر زنجیره چیا که وره کانه وه.
ئه مانهش دامه زینهری به هیزن که چیا کانیان له سهر دانراوه.
قورئانی پیروزیس له م ئایه ته دا باسی ئه م دامه زینهره به هیزه ی
چیاکان ده کات : ﴿وَالْجِبَالُ أَرْسَاهَا﴾ (النازعات، واته : کیوه کانیشی
به توکمه یی دامه زران دووه.

همان په یام له قورئاندا ۸۸:۱۹ دا دووباره کراوه ته وه.
به م شیوهیه ئه م زانیارییه نه ی که له قورئانی پیروژدا باسکراون
دهرباره ی سروشتی چیا و کیوه کان زور به وردی ده گونجیت
له گه ل دوزینه وه شازه کانی زانستی زهوی زانیدا.

۶. زه ریاناسی...

به ربه سستیک له نیوان ئاوی شیرین و ئاوی سویردا

﴿يَنْهَمَا بَرْزَخٌ لَا يَبْغِيَانِ﴾ (الرحمن، واقسه : ئاوی دو ده ریا

به ره ئا کردوه و به یه کی گه یاندوون و تیکه لیش نابن چونکه
له نیوانیاندا به ربه سستیک هه یه ناهیلقتتیکه لبن.

ئه م دیارده یه له نیوان ده ریا ی سپی و زه ریا ی ئه قله سی و ده ریا ی
سور و ده ریا ی عه ره بیدا ئاشکرایه. له ده قه قورئانییه که دا وشه ی

(برزخ) به کارهاتووه که به مانای به ربه سست یاخورد جیا که ره ره

دیست، ئه م به ربه سسته هه رچه نده به ربه سست و جیا که ره وه یه کی

فیزیایی نیه به لام وشه ی (مرج) له پروی ئه ده بییه وه به مانای

پیکه یشتن و تیکه لیبوون دیست له گه ل یه کدییدا. پاقه کارانی

قورئان سه ره تا نه یانده توانی ئه م دوو دیارده پیچه وانیه

لیکبده نه وه، هه به ستم ئه وه یه که له کاتیکدا ده لیت به یه ک ده گه و

تیکه ل نابن له هه مان کاتیشدا ده لیت به ربه سستیک له نیوانیاندا

هه یه! زانستی سروده م ده ریخستووه که نه گه ر له شوینیک دوو

_____ (کورلن و زانستی سروده م، پینگوه ده سازین یاخود نا ۴)

دهریای جیاواز بهیهك بگهن نهوه بهربه سستیک دروست ده بیئت
له نیوانیاندا. نه م بهربه سسته ههردوو دهریاکه لیک جیا ده کاته وه
به شیوهیهك که ههردوو دهریاکه پلهی گهرمی و پیژهی سویری و
چبری تایبته به خویان ده بیئت^۱. نیست زانیانی بسواری
زهریاناسی زور به باشی ده توانن راستییتی نه م ئایه ته پون
بکه نه وه، بهربه سستیک لاری نه بینراو له نیوان ئاوی ههردوو
دهریاکه دا هیه که له پیگهیه وه ئاوی لایه کیان ده توانییت بجیته
لاکه ی تره وه. به نام کاتیک ئاوی ده ریایه کیان ده چیته ده ریاکه ی
تره وه نه وه نه و کاته سیفه ته تایبه تییه کانی خوی له ده سست
ده دات و وهك نه و ئاوه ی لی دیت که چو وه ته ناویه وه.

به م شیوهیه نه م بهربه سسته وهكو (گویز هه وه یه کی هاوچه شنکهر)
(transitional homogenizing area) بو ههردوو ناوه که کار ده کات،

نه م دیار ده یه ههروه ها له م ئایه ته شدا باس کراوه :

﴿وَجَعَلَ بَيْنَ الْبَحْرَيْنِ حَاجِزًا...﴾ (النمل، واته : وه له نیوان دوو

ئاوه که شدا بهربه سستی جیا که ره وه ی بهر پا کرد وه.

_____ ¹ Principles of oceanography, Davis, pp. ۹۲-۹۳

ئەم دیاردەیه له چه‌ند ناوچه‌یه‌کدا پرووده‌دات له‌وانه له‌نیوان
 ده‌ریای سپی ناوه‌راست و زه‌ریای ئەتله‌سی له‌ کێوی تارق دا.
 هه‌روه‌ها به‌ربه‌ستیکی سپی هه‌یه له‌ باشوری ئەفریقا له
 شوینی‌کدا که زه‌ریای ئەتله‌سی و زه‌ریای هیمن به‌یه‌ک ده‌گن
 به‌لام کاتی‌ک قورئان باسی به‌ربه‌سته‌که ده‌کات له‌نیوان ئاوی
 شیرین و ئاوی سوێردا له‌گه‌ڵ باسکردنی به‌ربه‌ستدا باسی بوونی
 (کۆسپییکی جودا که‌روه) ده‌کات :

﴿وَهُوَ الَّذِي مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ هَذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ وَهَذَا مِلْحٌ لُّجَاجٌ وَجَعَلَ بَيْنَهُمَا بَرْزَخًا وَحِجْرًا
 مَّحْجُورًا﴾ (٥٧) الفرقان، واته : هه‌ر ئەوزاته‌ی که ئاوی دوو ده‌ریا یان
 دوو پرووبار له‌پالیه‌کدا وه‌ک خۆیان ده‌هیلێته‌وه (تیکه‌ڵ نابن
 چونکه چڕییانجیاوازه) که یه‌کیکیان شیرین و سازگاره و نه‌وی
 تریان تفت و سوێر، وه به‌ربه‌ستیکی له‌نیوانیاندا دروست
 کردوه له‌گه‌ڵکۆسپیی‌کدا که نا‌هیلێت تیکه‌ڵبن.

زانستی سەردەم بۆی ده‌رکه‌وتوه که له‌پڕێژگه‌ی پرووباره‌کاندا،
 کاتی‌ک ئاوی شیرین و سازگار ده‌گات به‌ئاوی سوێر حاله‌ته‌که
 زۆرجیاوا‌تره له‌وه‌ی که ئاوی سوێری دوو ده‌ریا به‌یه‌ک بگن.

(قورئان و زانستی سەردەم، پێگەوه دەسائین یاخود نا ۴)

بۆیان دەرکەوت کە ئەوەی ئاوی شیرین لە ئاوی سازگار
جیاوەکاتەوه لە پێژگەیی پووبارەکاندا بریتییه لە ناوچەیهکی
چەری جیاوازی کە بەر دەوام چەرییهکەیی دەگۆڕێت و دوو بەشە کە
لە یەک جیاوەکاتەوه^۱، ئەم ناوچەیه جیاکەرەوه یەش سوێرییهکی
هەیه کە جیاوازی لە سوێری هەردوو ئاوی سازگار و ئاوی
سوێرە کە^۲.

ئەم دیاردەیه لە زۆرشویندا پوودەدات لەوانە میسر کاتیك
پووباری نیل دەپژێتە دەریای سپی ئاوە پراست، ئەم دیاردە
زانستییهکی کە لە قورئانی پیرۆزدا ئاماژەی پێکراوە لەلایەن
دکتۆر (William Hay) کە زانای بەناوبانگی بواری دەریاوانییە و
پروفیسۆرە لە زانستی زەویناسی لە زانکۆی کۆلۆرادۆ لە
ئەمریکا پشتگیریلێدەکرێت و پشتراستکراوەتەوه.

^۱ Oceanography, Gross, p. ۲۴۲. Also see introductory
Oceanography, Thurman, pp. ۳۰۰-۳۰۱.
^۲ Oceanography, Gross, p. ۲۴۴ and Introductory Oceanography,
Thurman, pp. ۳۰۰-۳۰۱.

تاریکایی له قولایی زهریاکاندا:

پروفسور (Durga Rao) که له جیهاندا بهناوبانگه و پروفسوره له بوارى دهریاوانی و زهویناسیدا له زانکوی (مهلیک عبدالعزیز) له (جدة) پروفسور بووه، داواى لیکرا که تیبینی خوئی بلی دهربارهی ئەم نایه ته پیروزه :

﴿أَوْ كُطِلْتُ فِي بَحْرٍ لِّعَنِي بَنَشْهُ مَوْجٌ مِّنْ فَوْقِهِ مَوْجٌ مِّنْ فَوْقِهِ مَحَابٌ ظَلَمْتُ
بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ إِذَا أَخْرَجَ بَصَدُّكَ لَمْ يَكْدِرْهَا وَمَنْ لَّمْ يَجْعَلِ اللَّهُ لَهُ نُورًا فَمَا لَهُ مِن نُّورٍ

﴿النور، واته : یاخود (کرده و هیان) وهک چهنده ها تاریکایی وایسه له ناو دهریاویهکی قول شه پۆل له سههر شه پۆل بسات به سهه ریدا، له سهه روشییه وه سهه ورکی تاریک دایگر تیبت، تاریکاییه کان چین چین له سهه ریهک نیشتن، کاتییک که دهستی دهریهییتخه ریکه دهستی خوئی نهییت (له سهه تاریکی)، بیگومان هه رکه سییک خوا نوری پینه به خشییت، هه رگیز نوری دهستناکه ویت.

پروفسور Rao نه وهی وت که زانایان ته نها ده توانن جهخت بکه نه وه له سهه بوونی تاریکایی له قولایی زهریاکاندا، هه لیه ته

(قورئان و ئانستى سەردەم، يىگمە دەستۇرىن ياخۇد نا ؟)

ئەمەش بە يارمەتى ئامىرى پىشكەوتوو و سەردەمىيە،
ھەرگىز مەۋقە بەبى يارمەتى ئامىر و يارمەتيدەرىك ناتوانى بچىتە
قولايى زياتر لە ۲۰ بۇ ۳۰ مەتر لە زەرياكاندا و بەزىندويى
بمىنىتەو، ئەم ئايەتەش مەبەستى لە ھەموو دەرياكان نى،
چونكە ھەموو دەريايەك ناتوانرى بەو ھەسەف بىرىت كە چەند
چىنىكى تارىكى لە سەريەكى تىدايە، ئەم ئايەتە زياتر مەبەستى
دەريا و زەريا قولەكانە چونكە دەفەرموئىت (تارىكاى لە زەريا
قولەكاندا). ئەم چىنە تارىكاىيە لە زەريا قولەكاندا بەھۋى دوو
ھەركارەو دەست دەيىت :

۱. تىشكى پووناكى لە ھەوت پەنگ پىك دىت كە پەلكە زىپىنە
دەست دەكەن، ھەوت پەنگەكانىش ئەمانەن : (وھەنشەيى،
نىلى، شىن، سەوز، زەرد، پرتەقالى و سور).

تىشكى پووناكى توشى شىكانەو دەيىت كاتىك بەرئاودەكەويىت،
ئىزىكەى ۱۰ تا ۱۵ مەترى بەشى سەردەو ى ئاۋەكە پووناكى سور
ھەلدەمىت. بۈيە كاتىك مەلەۋانىك بچىتە قولايى ۲۵ مەتر و
بىرىندارىيىت ئەو ناتوانىت پەنگى سورى خوينەكەى خۋى

(كورئان و ئانستى سرروه م، پىنگرە دەسائىزىن ياخشۇر نا)

بىيىنىت، چونكى رەنگى سور ناگاتە ئەم قولايىيە. بەھەمان شىۋە،
رەنگى پرتەقالى لەنيوان ۳۰ تا ۵۰ مەتردا ھەلدەمژىت، زەرد لە
۵۰ بۇ ۱۰۰ مەتردا ھەلدەمژىت، سەوز لە ۱۰۰ بۇ ۲۰۰ مەتردا،
لەكۆتايىدا شىينىش لەخوارووى ۲۰۰ مەترەو ھەلدەمژىت و
وئەوشەيى و نىلى لە زياتر لە ۲۰۰ مەتردا ھەلدەمژىن. بەھوى
ھەلمژىنى يەك لەدواى يەكى رەنگەكانەو، يەك لەدواى يەك و
چىن لەسەر چىن ھەتا دىت زەريا تاريكت دەيىت. واتە تاريكايى
بەگوئىرەي تيشكى پوناكايەكان دروست دەيىت و لە خوار ۱۰۰
مەترەو بەتەواوئەتى تاريك دەيىت.

۲. تيشكى خۇر لەلايەن ھەورەكانەو ھەلدەمژىت و دواتر
پوناكايەكە پەرت و بلاودەكاتەو و چىنيك لە تاريكايى لەژىر
ھەورەكاندا دروست دەكات. كە ئەمە يەكەمىن چىنى تاريكايە.
كاتىك پوناكايەكان دەگەنە سەر پوكەشى زەرياكەن، وە لەلايەن
پوكەشە شەپۇلدارەكانى زەرياكەنەو دەشكىنەو كە بريسكەدار
دەردەكەويىت. بۇيە ئەو شەپۇلەكانن كە پوناكى دەشكىنەو و
تاريكايى دروست دەكەن. ئەو تيشكە پوناكايەي كە

نەشكاونەتەو بە قولايى زەرياكاندا تىپەردەبن. بۆيە زەريا لە دوو بەش پىك دىت. بەشى پوپوشى سەرەو بە پىك دىت لە پوناكى و گەرمى و بەشى قولايى كە بەتاريكايى جىادەكرىتەو. هەرەو بەشى پوكەش بەهوى بوونى چەند شەپولىكەو لە بەشى قولايى جودا دەكرىتەو.

شەپۆلە ناوەككىيەكان ناوى قولايى دەريا و زەرياكان دادەپوشن لەبەرئەوى ئا و لە قوللايىەكان چىرى زۆرتەرە وەك لە ناوى سەرەو.

تاريكايى لەخوار شەپۆلە ناوەككىيەكانەرە دەست پىدەكات. تەنەت ماسىش لە قولايى زەرياكاندا ناتوانى ببىنىت: تاكە سەرچاوەى پوناكى لە لاشەى خويانەو. قوپئانىش ئەم دياردەيە زۆر بە پوونى باس دەكات كاتىك دەفەرموئىت :

(تاريكايى لە قولايى زەرياكاندا بە چىن لەسەر چىن شەپۆل داپوشراو).

بە واتايەكى تر، لەسەرەوى ئەم شەپۆلانەرە چەندەها شەپۆلى تر هەن كە مەبەستم ئەو شەپۆلانەيە كە لەسەر پووى زەرياكان بەدەكرىت.

(قورلان و ئانىسى سەردەم، پىنگە دەسلەپكى ياشۇرنا)

ئايەتەكە بەردەوام دەيىت و دەفەرمويىت :

(لەسەروشييهوه هه‌وريكى (تاريك) هه‌يه، چەندىن قولايى تاريك، يەك لەسەر يەك).

ئەم هەورانە وەك پيشتر ئامازەمان پيدا چەند پىگرو بەرەستىكنە چىن چىن لەسەر يەك دانراون، كە زياتر تاريكى دەكەن بەهوى هەلمزىنى رەنگەكانەوه لەسەر چەند ئاستىكى جيا جيا.

پروڧيسور (Durga Rao) لە دەرجەنجامدا وتى : (بەراستى ۱۴۰۰ سال لەمەوبەر مروڧيىكى ئاسايى هەرگىز ناتوانى باسى ديار دەيهكى لەم جوړە بەم وردەكارييهوه بكات، بويه پىم وايە دەيىت ئەم زانىارييه لەسەرچاوهيهكى سەرووى سروشتهوه هاتىت).^۱

﴿وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ مِنَ الْمَاءِ بَشَرًا فَجَعَلَهُ نَسَبًا وَصِهْرًا وَكَانَ رَبُّكَ قَدِيرًا﴾ (۵۱)

الفرقان، واتە : هەر ئەو زاتەيه كە لە ئاو(مەنى) مروڧە دروست

ئەم وشانە لە فيديوئەك وەرگىراوه بە ئاوينشانى (This is the truth) و بۆ دەستكەوتنى فيديوئەكە دەتوانى پەيوەندى بكەى بە پىنگە دامەزراوى ليكۆلىنەوهى ئىسلامى (IRF.net).

(قورئان و زانستى سەردەم، پىنگە دە سائىنن ياخود نا ۴)

دەكات، بەھۆيەۋە پەيۋەندى خزمائەتى و ئن و ئن خىۋانى
دروستکردوۋە، بىگومان بەردەوام پەروەردىگارى تۆ دەسەلاتى
بىسنورى ھەيە.

ئايا جىيى باۋەرە و دەگونجى بۆكەسىك ۱۴ سەدە لەمەربەر بلىت
ژيان لە ئاۋەۋە دروست بوۋە؟ لەۋەش زياتر ئايا باۋەر بەۋە
دەكرىت كە ئەمە لە مرقىكى بىابانە عەرەبىيەكانەۋە ھاتىت كە
تيايدا ئاۋ زۆر دەگمەنە؟

۷. ږووه کزانی...

ږووه که کان ږه گه زی نیر و مییان هه یه

له کوڼدا خه لکی نه یانده زانی که ږووه کا کانیش هه ږدوو ږه گه زی نیر و مییان هه یه. زانستی ږووه کزانی نه وهی ناشکرا کړدوه که هه موو ږووه کیڅ ږه گه زی نیر و میی هه یه. ته نانه ت نه و ږووه کانه ی که تا که ږه گهن، پیکهاتوون له هه ږدوو توخمی نیر و می.

﴿...وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِّنْ نَّبَاتٍ شَتَّى﴾ (طه،

واته : وه له ئا سمانه وه بارانی دابه زاندووه که چه نده ها جوړ ږووه کی به شیوهی جووت پیکه یاندووه و هه ریه که یان له وی ترجیا وازه.

میوه کان نیر و مییان هه یه:

﴿...وَمِنْ كُلِّ الشَّجَرِ جَعَلْ فِيهَا رَوْحًا ثَمِينًا...﴾ (الرعد، واته : هه موو

میوه یه کی به شیوهی جووت، دوو دوو، به ره مه یناوه.

میوه به ره می کو تایی دره خته پله به رزه کانه. پیش میوه قوناغی

گول هه یه. که له هه ږدوو توخمی نیر و مییه پیکدیټ (تور و

(قورلان و زاناسى سەردەم، يىڭىدە دەسازلىق ياخۇر ۹۱)

مىڭكە). كاتىك پىۋرگ دەگۈزىتەدە بۇ گۈلەكە، ئەدە ميوە
بەرەمدىت كە دواتر گەشەدەكات و تۈۋەكانى بەرەلادەكات. بەد
شىۋەيە ھەموو ميوەيەك رەگەزى نىر و مى دەردەخات :
پاستىيەك كە لە قورئاندا باس كراۋە.

لەھەندىك جوردا، ميوەكە لە گۈلى نەپىتتىنراۋەدە دروست دەپىت
بۇنمۇنە مۇز و ھەندىك جورى ئەناناس و ھەنجىر و پرتەقال و
ترى. ئەوانەش ھەندىك شىۋازى رەگەزى تايىبەتمەندىان ھەيە.

ھەمووشتىك بەشىۋەى جوت دروستكراۋە

﴿ وَمِنْ كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ... ﴾ (۱۹) الذاريات، واتە : لە ھەموو

شتىك جووتمان دروستكردۈۋە.

ئەم دىرە دىنىيائىيەك دەربارەى ھەموو شتىك دەبەخشىت. جگە
لە مۇق، ئازەل، پوۋەك وە ميوە لەوانەيە شتى تىرىش بگىتەدە
ۋەك كارەبا كە ئەتۈمەكانى لە بارگەى پۈزەتىقى پۈتۈن و
بارگەى نىكەتىقى ئەلىكترون پىك دىن.

﴿ مُبْتَعَنَ الَّذِي خَلَقَ الْأَزْوَاجَ كُلَّهَا مِمَّا تُنْبِتُ الْأَرْضُ وَمِنْ أَنْفُسِهِمْ وَمِمَّا لَا
يَعْلَمُونَ ﴾ (۲۸) يس، واتە : پاكى بۇ ئەدە پەرەردىگارەى كە ھەموو

_____ (قورئان و ناسى سەردەم، يىگمە دەستازىن ياخو ۹۰)

شتىكى بەشيۋەى جووت بەدېھىناۋە، لەخۇشياندا (مروڭقەكان)
وہ لەوانەشداكە نايزانن.

لەم دەقەدا قورئان ئامازەبەدەكات كە ھەموو شتىك بەشيۋەى
جووت دروست بووہ لەو شتقەنى كە مروڭ ئىستا دەيانزانىت و
ئەوانەشى كە نايانزانىت و لەداھاتوودا دەياندوۆزىتەوہ.

۸. گیانە وەرزانى...

ئاژەل و بالندەکان بە شیوەى کۆمەلگە دەژین

﴿وَمِنْ دَابَّتْ فِي الْأَرْضِ وَلَا طَيْرٌ يَطِيرُ بِجَنَاحِهِ إِلَّا أُنْثِيَ...﴾ (۲۸) ﴿الْأَنْعَامُ

واتە : هیچ ئاژەلیك نیه لەسەر زەوی وە هیچ بالندەیهكیش كە بە
بالەكانى بفریئت كە وەكو ئیوێ كۆمەلەیهك یان گەلیك نەبن.
لەتویژینه وەكانە وە دەرکە و تووێ كە ئاژەل و بالندەكان بەشیوەى
كۆمەل دەژین، بەجۆریك كە پێكخستن لە ناو خۆیاندا دەكەن و
ژیان و كار كردنیا نەبەیهكە وەیه.

فرینی بالندەكان:

﴿الَّذِينَ يَدْعُونَ إِلَى الطَّيْرِ مُسَخَّرَاتٍ فِي جَوِّ السَّمَاءِ مَا يُمْسِكُهُنَّ إِلَّا اللَّهُ إِنَّ فِي ذَلِكَ

لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ﴾ (۲۹) ﴿النحل﴾، واتە : ئایا سەرنجى بالندەیان
نەداوە كە چۆن لە ناو هەراستى ئاسماندا بارهێنراون بۆ فرین؟
كەس نیه لە جێى خۆیان بیا نەهێلێتە وە جگە لە الله. بەهراستى
لەمەدا بەلگە و نیشانه هەیه بۆ ئەوانەى كە باوەردەهێنن.

(قورلان و زانستی سه رده م، پيگنده ده ساترين يا خود ۹۰)

ده قىكى تريش باسى بالنده كان ده كات و ده لىت:

﴿أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى الطَّيْرِ فَوْقَهُمْ صَفًى وَيَقْبِضْنَ مَا يُمَسِّكُهُنَّ إِلَّا الرَّحْمَنُ إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ

بَصِيرٌ ﴿١٩﴾﴾ الملك، واته : ئايا سهرنجيان نه داوه لهو بالنده نهى كه به سهرپانه وهن چوَن باله كانيان بلاوده كه نه وه و ليكيان ده نين؟ نه وانه جگه له خواى گه وره كه سى تر له شويني خويان جيگريان ناكات. به راستى نهو به هه موو شتيك بينايه.

زاراوهى عه ره بى (امسك) له پرووى ويژه ييه وه واتا : گرتنى ده سى كه سيك، هه لگرتن و گرتنى پشتى كه سيك، نه وهش بيروكهى نه وهى تيايه كه خواى گه وره به ده سه لاتي خوئى بالنده كان راگيرده كات. نه م ده قانهش پشت به ستنى ته واوى بالنده كان به ياساكانى سروسه وه دووپاتده كه نه وه. داتاكانى زانستى نوى نيشانپانداوه كه هه نديك بالنده پله يه كى به رزى ريگه ستن به كارده هينن سه ره پراى نهو به رنامه يه كى كه بو جوله كردنيان بوياى دانراوه. بوئه ته نها ده توانرى له ريگه كى بوونى به رنامه يه كى كوچكردنه وه له بو ماوه مادده كى (جينه كانى) نهو بالنده نه دا، كوچى دورودريژ و ئالوزى بالنده لاوه كان

(تورفان و زانستی سه رده م، بيلگه ده سائين يا خود نا ۴)

ليکبريته وه، که به بي نه وهی هيچ نه زمونيکی پيشينه ی و هيچ
پنیشاندهریکيان هه بيته گه شت ده کهن. وه ده توانن له پوژيکی
دياريکراویشدا بگه ريته وه بو نه شوينه ی که لييه وه هاتوون.

پروفیسور (Hamburger) له پهرتووکه کهیدا به ناوی 'Power and
'Fragility' نمونه یه که ده هينيتته وه له سهر بالنده ی 'mutton-bird'
که له زهريای هيمندا ده ژيت، نه م بالنده یه گه شتيک ده کات
به دريژايی ۲۴,۰۰۰ کم له سهر شيوه ی ژماره ی (۸) ی ئينگليزي.
گه شته که له ماوه ی نزیکه ی ۶ مانگدا نه نجامده دات به لام که
له ويوه ده گه ريته وه بو شويني پيشووی ماوه ی نه وپهري يه که
ههفته يان که متر ده خايه نيته. نه م زانباريه ئالوزانه ش بو
گه شتيکی له م جوړه پيوسته له کوئه ندای ده ماری نه و بالنده
بوونی هه بيته. نه و بالنده نه به شيوازيکی زور ورد
به رنامه پيژکراون. که واته ئايا پيوست نيه که ئيمه به لايه نی
که مه وه به رنامه دانه ري نه مه بناسين که کييه ؟

(گورنلن و زانستی سدرده م، پینگده ده سائین یا خود نام)

ههنگ و لیها تووییه که ی:

﴿ وَأَوْحَىٰ رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ أَنِ اتَّخِذِي مِنَ اللَّبَالِ مَبِيتًا وَمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَ ﴿٦٨﴾ ثُمَّ كُلِّ مِن كُلِّ النَّخْلَةِ فَاتَّخِذِي سُبُلَ رَبِّكِ ذُلُلًا... ﴿٦٩﴾ النحل، واتسه : وه
په روه ردگارت به ههنگی فهرموو که له چیاکاندا خانهکانی
دروست بکات، وه له درهخت و نهو شوپخانه شمی که مروه بوی
دابین دهکات. وه له هه موو جوړه به روبومیك بخوات، وه پیمان
پراگه یاند که نهو نه خشانه ی که په روه ردگارت بویکیشاریت به
ملکه چیییه وه نه نجامی بده.

(Von-Frisch) له سالی ۱۹۷۳ دا خهلاتی نویلی وهرگرت به هو ی
تویژینه وه که ی له سهر هه لاسوکوت و په یوه نندی نیوان
ههنگه کان. هر ههنگیک، دوا ی نهو ی که گولیک یان باخچه په کی
نوی ده دوزینه وه، ده که ریته وه و ریگه و نه خشه ی نهو شوینه به
هواوپی ههنگهکانی قری راده که یه نیت. نه ههش به 'سه مای
ههنگ' ناسراوه. مانای نهو جولانه ی که نه م جانده وهرانه به کاری
ده هیئن بو گواستنه وه ی زانیاری له نیوان کریکاره ههنگهکان،
به شیوازیکی زانستی و له ریگه ی وینه گرتن و چهند ریگه یه کی

(گورئان و ئاننى سەردەم، يىگىدە دەسائىن ياخود نا ۹)

ترەۋە دۇزانەۋە. قورئاننىش لەسەرەۋە باسى ئەۋەدەكات كە
چۇن ھەنگ بەلىھاتوويىيەكەيەۋە پىگەكانى پەرەردىگارى
دەدۇزىتەۋە.

لەسەرەۋە ھەنگ بە مى باسكراۋە (قاسلىكى ۋەگى)، واتا ئەۋ
ھەنگى كە مائەۋە جىدەھىللىت بۇ كۆكردنەۋەى خۇراك ھەنگى
مىينەيە. يان بە واتايەكى تر، سەرباز يان كرىكارەكە مىينەيە.
لەشانۋى 'Henry the fourth' ى شىكسپىردا، ھەندىك لە
كەسايەتتىيەكان باسى ھەنگ دەكەن كە پىكھاتوون لە كۆمەلىك
سەرباز و پاشايەكىان ھەيە. ئەۋەش لە سەردەمى شىكسپىردا
بىروباۋەرى ئەۋ خەلكە بوو. پىيان وابو كە ھەنگە كرىكارەكان
نيرىنەن و كە دەرۋنەۋە مائەۋە ئەۋە كارەكەيان بۇ پاشاكە باس
دەكەن، بەلام ئەمە ھەلەيە، كرىكارەكان مىينەن و كارەكانىشىان
بۇ پاشا ناگىرنەۋە بەلكو بۇ شارنى دەگىرنەۋە. ئەۋەش
پىويستى لىكۆلىنەۋەى پىشكەوتوويوۋ لەماۋەى ۳۰۰ سالى
رابردوۋ بۇ ئەۋەى بزانرىت.

_____ (قورئان و ناستی سرده م، پینگده ده سائرن یا خود ۹۵)

خانوی جالجالوکه، خانووہ لاوازہکە:

﴿مَثَلُ الَّذِينَ أَخَذُوا مِنَ دُونِ اللَّهِ أُولِيَاءَ كَمَثَلِ الْعَنْكَبُوتِ أَخَذَتْ
يَتًّا وَإِنَّ أَوْهَنَ الْبُيُوتِ لَبَيْتُ الْعَنْكَبُوتِ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿١١﴾﴾
العنكبوت، واتە : نمونە ی ئەوانە ی کە جگە لە الله کەسانی تر
دەکەنە پشتیوانی خوێان وەک جالجالوکه وایە، کە مالهەکی
دروستدەکات، بەراستی لاوازترین مال مالی جالجالوکهیە، ئەگەر
بیانزانیبایە.

سەرەرای وەسفیکە فیزیایی بو توپری جالجالوکه بە خانوویەکی
زۆر بێ هیژ و نەرم و لاواز، قورئان باسی لاوازی خێزانی (مال) ی
جالجۆلەکەش دەکات، کە تیایدا مێینەکە نێرینەکە دەکوژیت
(دواتریش بێچوووەکان دایکەکیان دەکوژن).^۱

ئەم ئایەتەش ئەو کەسانە دەگرێتەو کە داوا ی پالپشتی بو ئەم
دنیا و دنیای دواتر جگە لە خوا دەکەن.

_____ وەرگیر

(قورئان و ناستی سهردهم، پینگده ده سائین یاخورد نا ۹)

شیوهی ژیان و په یوهندی نیوان میرووله کان:

﴿ وَحُشِرَ لِسُلَيْمَانَ جُنُودُهُ مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنسِ وَالطَّيْرِ فَهُمْ يُوزَعُونَ ﴾ (۱۷) حَقَّ إِذَا أَنْتَ أَعْلَىٰ

وَأَوَّلُ النَّمْلِ قَالَتْ نَمْلَةٌ يَكُونُهَا الْأَنْمِلُ أَدْخُلُوا مَسْكَنَكُمْ لَا يَحْمِلَنَّكُمْ سُلَيْمَانُ

وَجُنُودُهُ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴾ (۱۸) النمل، واته: هه رچی سهر باز و له شکری

سوله یمانه به پهری و مروؤ و بالنده وه کوکرانه وه و به ریز و پیک

و پیکری پیکخران. تائه و کاته ی گه یشتنه دؤلی میرووله،

میرووله یه ک هاواری کرد و وتی: نه ی میرووله کان برؤنه وه

نیشتنگه کانتان، نه وه کسوله یمان و له شکره که ی تیکتان بشکیئن

(وهک شوشه) بی نه وه ی هه ست پی بکه ن.

کاتی خو ی خه لکی کالته یان به قورئان ده کرد و ده یانوت که

قورئان په رتوکی که تهنه چیروکی نه فسانه یی تیدایه و نه وه ی

تیداها تو وه که میرووله کان قسه له گهل یه کتری ده که ن و په یامی

گرنگ له نیوان یه کتریدا ده گوړنه وه. به لام له ماوه ی پابر دو دا

تویژینه وه کان کو مه لیک رایستی یان دهر یاره ی شیوازی ژیا نی

میرووله کان دهر خست، که پیشتر مروؤ نه یده زانی. تویژینه وه کان

دهر یان خست که له نیوان نار ه لاند ا یان میرووه کاند ا میرووله کان

_____ (كورئان و ئانستى سەردەم، يېڭى دەسلەپكى يىللاردا)

زۆرترىن لىكچوونىيان ھەيە لە شىۋازى ژيانىاندا لەگەل مەۋقدا.
ئەمەش لەم دۆزىنەۋانەى خوارەۋەدا دەربارەى مېۋولەكان زىاتر
دەردەكەۋىت :

۱. مېۋولەكان ۋەك مەۋقە مردوۋەكانىيان دەشارنەۋە.
۲. مېۋولەكان سىستېمىكى زۆر پېشكەۋتوۋىيان ھەيە
لەدابەشكردنى كارەكانىياندا، بەجۆرىك بەرپۈۋەبەر و
سەرپەرشتىار و چاۋدىر و كرىكار دەگرىتەۋە.
۳. ماۋەماۋە جارىك چاۋپىكەۋتن ئەنجام دەدەن و قسەدەكەن.
۴. شىۋازىكى پېشكەۋتوى پەيوەندىكردنىيان ھەيە لەنىۋان
خۇياندا.

۵. لەماۋەى پىكخراۋدا كارى بازاردارى دەكەن تاكەل و
پەلەكانىيان ئالوگۈربەكەن.

۶. لەزىستاندا دانەۋىلەكانىيان ھەلدەگرن، ۋەئەگەر دانەۋىلەكە
گۈپكە بىكات، ئەۋەپەرگەكەى دەپرنەۋە، ۋەك ئەۋەى بزانن كە
گەشەى ئەۋ دانەۋىلەيە دەبىتە ھۆى خراپىۋونى. ۋە ئەگەر
دانەۋىلە ھەلگىراۋەكە تەر بىت بەھۆى بارانەۋە ئەۋە دەيبەنە بەر

_____ (قورئان و زانستى سەردەم، پىگەدە دەسائىن ياخود نا ؟)

تېشىكى خۆر تا وشك بېيىتەو، كە وشك بۆو، دەيبەتەو
ژوورەو چۈنكە دەزانن ئەگەر دانەويىلەكە تەپبىت ئەو رەگەكانى
گەشەدەكەن و ئەوەش دەبىتە ھۆى لەناوچوونيان.

۹. پىزىشكى...

ھەنگوین چارەسەرىك بۇ مەرقايەتى

ھەنگ شىلەى چەندىن جۇرى جىاواز لەمىرووكان دەمژىت و لەناو لەشىدا دەيكات بە ھەنگوین وە لەناو خانە واكسىيەكانىدا ھەلىدەگرىت. تەنھا لەماوەى ئەم دوو سەدەيەى دوايىدا مەروۇ ئەوہى زانىوہ كە ھەنگ لەناو سكىدا ھەنگوین ھەلدەگرىت، لەكاتىكدا ئەو راستىيە ۱۴۰۰ سال لەمەوبەر لە قورئاندا باسكراوہ لەم دەقەدا :

﴿... يَخْرُجُ مِنْ بُطُونِهَا شَرَابٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَنُهُ، فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ...﴾ (النحل) واتە : لەناو سكى ئەو ھەنگانەوہ شلەيەكى فرەرەنگ دىتە دەرە كە شىفاى تىدايە بۇ خەلكى.

ئىمە تازە بۇمان دەرکەوتووہ كە ھەنگوین تايبەتمەندى ساپىژکردنى ھەيە و وەك دژەمىروو بەكاردىت. پروسەكان لە جەنگى جىھانى دووھەمدا ھەنگوینيان دەخستە سەربىرینەكانيان. ھەنگوینەكەش برىنەكەى بە شىدارى دەمىشتەوہ و دوايى كە چاك دەبووہوہ، زۆركەم شوینەوارى

(تۆرلۈك زاننى سەردەم، يېڭى دەستىن ياخۇ نا ۹)

بىرىنى پىۋەدىاردەبوو. ۋە بەھۋى زۆرى چىرىيەكەيەۋە، ھىچ
كەپروۋىك يان بەكتىريەك ناتوانىت لەناۋ ھەنگویندا گەشەبكات.
ئەمەش زۆربەپروۋنى دەرکەۋت لە نىكەي ۲۲ نەخۇشى بى
چارەسەرى سنگ و ئەلزايمەر .. لە ئىنگلتەرا كە لەلايەن خوشكە
Carole ھە چارەسەركران، كە پەرستارىك بوو، (propolis)ى
بەكارھىنا، كە ھەنگەكان شانەكانيانى پىدادەپۇشن دژى
بەكتىريا^۱.

ئەگەر كەسىك ھەستىياری ھەبىت بۇ پروۋەكىكى دىيارىكراۋ، ئەۋە
دەكرىت ھەنگوینى لەم پروۋەكەۋە پىبدرى بۇ ئەۋەى بەرگىرى
دروست بكات بۇ ئەۋ ھەستىياریيە. ھەنگوین دەۋلەمەندە بە
فرەكتۇز و قىتامىن K .

ئەۋ زانىيارىيانەى كە لە قورپاندا ھاتوون دەربارەى ھەنگوین،
لەگەل بنچىنە و تايىبەتمەندىيەكانى ھەنگوین، چەندىن سەدە
دواى دابەزىنى قورپان دۆزنانەۋە.

^۱ سەرچاۋەى ئەم زانىيارىيە برىتتىيە لە شىرىتتىكى ئىدىۋ بەناۋى (ئەمە
راستىيەكەيە) : بۇ دەستكەۋتنى ئەم ئىدىۋىيە پىۋەندى بكة بە دامەزراۋەى
توۋزىنەۋەى ئىسلامى.

۱۰. فېسىۋىلۇجى...

سورى خوين و شير

قورئان ۶۰۰ سال بەر لە باسکردنى سورى خوين لەلايەن ابن نفيس هوه دابەزى، وه ۱۰۰۰ سائيش بەر لەوهى كه ويليام هاروى ئەم دۆزىنەوهيه بگەيه نيته پۆژئاوا. تەنانەت سى سەدە پيش ئەوهى بزانييت كه چى لە ريخۆلەكاندا پروودەدات بۆ ئەوهى دلنياببنەوه لەوهى كه ئەندامەكان لەريگەى هەرسکردن و هەلمژىنەوه خۆراكيان پيڤەدرىت، ديريك لە قورئاندا باسى سەرچاوهى پيگهاتەكانى شير دەكات، بەو شيۆهيهى كه پروودەدات.

بۆ تيگەيشتن لە ديپرەكهى قورئان كه باس لەم شتانهى سەرەوه دەكات، پيويستە ئەوه بزاني كه چەند كارليكيكى كيميائى لە ريخۆلەكاندا پروودەدن و لەويشەوه ئەو ماددانەى كه لەخۆراكهوه بەدەستخراون، دەگويزرينەوه بۆناو خوين لە ريگەى سيستمىكى ئالۆزەوه: زۆرجار لەريگەى جگەرەوه، ئەمەش

(قورئان و ناستى سەردەم، يىگە دە سائىن ياخود نا ۴)

بە پىي سىروشتى كىمىيائى ماددە، دەبىت. خوينىش دەيانگوازىتەو بۆ ھەموو ئەندامەكانى لەش، لەنيويشياندا ئەو پزىئانەى كە شىردروست دەكەن.

بەشيۆەيەكى سادەتر دەتوانىن بلىين، كۆمەلىك ماددەى دىارى كراو لە پىگەى ئامرازەكانى پىخۆلەكانەو دەچنە ناو لولەخوينەكانى ئەم پىخۆلەكانەو، و دواتر لە پىگەى خوينەو بۆ ئەندامەكانى لەش دەگوازىنەو. و ئەگەر لەم دىرەى قورئان تىبگەين ئەو ئەم بىرگەيە فىسيۆلۇجىيە زياتر دەنرخىنرىت :

﴿وَلَا لَكُمْ فِي الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةٌ لِّتُفَكَّرَ فِي بُطُونِهِمْ مِنْ بَيْنِ قَرْنٍ وَدَرِّ لَبْنَا خَالِصًا سَائِبًا

الشَّارِبِينَ ﴿٧٢﴾ النحل، واتە : بەپراستى لە ئازەلدا بەلگە ھەيە بۆ ئىو ھەيە، خواردنەو تان پىدەدەين، كە لەنيوان پىخۆلەكانيان و خوينەو دروست دەبىت، شىرىكى پاك و بەچىزە بۆ ئەوانەى دەيخۆنەو.

﴿وَلَا لَكُمْ فِي الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةٌ لِّتُفَكَّرَ فِي بُطُونِهَا وَلَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ كَثِيرَةٌ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٧٣﴾ المؤمنون، واتە : بەپراستى لە ئازەلدا بەلگە ھەيە بۆ ئىو ھەيە

_____ (قورغان زانستی سەردەم، پینگە دەستازن یاخورد ۹)

جیگای تیپرامانە، ئیمە لە پێگەی شەوهی کە لە سکياندا هەیه،
خواردنە وە تانیپێدە دەین، وە چەندین سودی قریشی بۆتان هەیه و
لە گۆشتە کەشی دەخۆی.

باسکردنی پرۆسە ی دروستبوونی شیری مانگا ۱۴۰۰ سال
لە مەوبەر لە قورغاندا بەتەواوی وەك شەوه وایە کە لەم ماوانە ی
پیشوو تر دا زانستی فیزیۆلۆجی پێی گەیشتوو.

۱۱. کۆرپە لە زانی...

موسولمانان داوای وەلام دەکەن

کۆمەڵیک زانای موسولمان، لەژێر چاودێری زانیەکی بەناوبانگی یەمەنی، عبدالمجید الزندان، ئەوانیارییانەیان کۆکردووە کە لە قورئان و فەرموودە دروستەکاندا^۱ هاتوون دەربارەی کۆرپە لە زانی^۲ و زانستەکانی تروە وەریانگێڕایە سەر زمانی ئینگلیزی. دواتر شوێن ئەم فەرماشتە ی قورئان کە وتن :

﴿... فَسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ﴾ (النحل، واتە : ئەگەر دەربارەی ئەمە زانیاریتان نیە، ئەو پرسیار بکەن لەکەسانی خارەن زانست.

هەموو زانیارییەکان کە لە قورئان و فەرموودە دروستەکاندا هاتوون دەربارەی کۆرپە لە زانی کۆکرانەو، داوی ئەو هی کران بە ئینگلیزی نیشانی پروفیسۆر (د.ر) کیس مۆر (Keith Moore)

^۱ فەرموودە یان سوننەت بریتییە لە وتە یان کردارەکانی پێغمبەر (ﷺ).
^۲ کۆرپە لە زانی بریتییە لە خوێندنی گەشی مۆلە بەر لە لەدایکبوونی.

(قورئان و زانستى سەردەم، يىگەدە دەستىن ياخۇر تا ۹)

دران ، پروفېسسورى كۆرپەلەزانى و سەرۋكى بەشى تويىكارى
لەزانگوى تۇرنتۇ، لەكەنەدا. لەئىستادا يەككىكە لەگەرەترىن
زاناكانى بواری كۆرپەلەزانى.

ئەم پروفېسسورە داواي لىكرا كە بۇچوونى خۇي دەرپرېت
دەربارەي ئەوەي كە نىشانى دراوہ. ئەويش داواي ئەوەي كە زۇر
بەوردى زانىارىيەكانى ھەلسەنگاند وتى كە زۇربەي
زانارىيەكانى ناو قورئان و فەرموودەكان دەربارەي زانستى
كۆرپەلەزانى بەتەواوي لەگەل دۆزىنەوەكانى سەردەمدا ھاومانان
وہ ھىچ تىكگىرانىك لەنىوانياندا بوونى نىہ بەھىچ شىۋەيەك. وہ
ئەوەشى وت كە دەربارەي تەواوي و دروستىتى ھەندىك لەو
دېرانە ناتوانىت ھىچ بلىت. نەيتوانى بلىت ئەو دېرانە راستن يان
نا، چونكە ئەو زانىارى نەبوو دەربارەي ئەوەي كە تىاياندا
ھەبوو. وہ ھەروەھا لە زانستى ئەمروشا ھىچ باسكردنىك
دەربارەي ئەم دېرانە بوونى نىہ.

(تورتان و زانستی سەردەم، پێگەوه دەسازێن یاخوو ٩١)

خوای گەوره له یهكێك له ئایه تهكاندا دهفهرمویت:

﴿ اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ ① خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ ② ﴾ العلق، واته : بخویننه،

به ناوی پهروهردگار تهوه که هه موو شتیکی دروست کردووه،

مروقی دروست کردووه له پارچه یهك خوینی مهییو.

زاراوهی عه ره بی ، علق، له پال ئه وهی که به مانای خوینی مهییو

دیت، مانای تریشی هه یه وهك: شتیك که خوئی هه لواسیت،

پێکهاته یه کی شیوه زهروو.

دکتۆر کیس مۆر هیچ زانیارییه کی ده باره ی ئه وه نه بوو که ئایا

کوڕ په له له سه ره تا دا وهك زهروویهك ده رده که ویت یان نا. بۆ

تاقی کردنه وه ی ئه مه، هه ئسا به لیکوئینه وه کردن له سه ر ماوه ی

سه ره تای کوڕ په له له ژیر مایکرو سکوپ یکی زۆر به هیزدا و

به راوردی کرد به شیوه ی زهروو. لیكچوونی نیوان ئه م دروانه

دکتۆر کیس مۆری توشی سه رسوڕمان کرد.

به م شیوه یه، له پێگه ی قوڕ ئانه وه، ئه و زانیاری زیاتری

ده سته که وت ده باره ی کوڕ په له زانی، که تا نه وکاته نه یزانی بوو.

(قورئان و زانستی سەردەم، پێگەوه دەسائزین یاخود ٩٢)

دکتۆر کیس مۆر وەلامی نزیکەى هەشتا پرسىاری دایەوه
دەربارەى کۆرپەلەزانى کە لە قورئان و فەرموودەکاندا
باسکراوون. و ئەوەى دەرخست کە زانیاریەکانى قورئان و
فەرموودەکان بەتەواوى یەکدەگرێتەوه لەگەڵ ئەوەى کە زانستى
سەردەم پێى گەیشتوو، وە وتى : "ئەگەر ئەم پرسىارانەم سى
سال لەمەوبەر لیبکرایە، ئەو نەمدەتوانى وەلامى نیوەیان
بدەمەوه لەبەر نەبوونى زانیارى زانستى دەربارەیان".

لەسالى ١٩٨١ دا، لە حەوتەمین کۆنفرانسی پزىشکیدا لە دمام،
لە سعودییەدا، دکتۆر کیس مۆر وتى : "زۆر جێخۆشالییە
بۆمن کە توانیومە یارمەتیدەربم لە سەلماندى زانیاریەکانى
قورئان دەربارەى گەشەى مرقۇ. وە لام ئاشکرایە کە ئەم
زانیارییانە دەبى لەلایەن خوا یان الله وە بۆ موحمەد نێردرابى،
لەبەرئەوەى هیچ کام لەم زانیارییانە نەدۆزراوونەوه تاجەندى
سەدە دواى دابەزىنى قورئان. ئەمەش ئەوەم بۆ دەسەلمىنى کە
موحمەد دەبى نێردراوى خوا یان الله بىت".

(تورتان و ناستى سەردەم، يىگەدە دەستازىن ياخۇر نا ۴)

دكتور كىس مۇر پىشتىر كىيىكى ھەبوو بەناوى ' The
developing human دواى ئەوھى زانىارىيەكانى قورئانى
پىگەشت، لە سالى ۱۹۸۲دا سىھەم چاپى پەرتووكەكەى
بلاوكردهو. وە پەرتووكەكەى خەلاتى باشتىن پەرتوكى
وەرگرت كە لەلايەن يەك كەسەو نو سرايىت. پەرتووكەكەى
رەرگىردا بۇ چەندىن زمان لە جىھاندا و لە چەندىن زانكوى
جىھان بە مەنەج لە كۆرپەلەزانى دەخوئىرا لە سالى يەكەمى
كۆلىژى پزىشكى.

دكتور (Joe Leigh Simpson)، سەرۆكى بەشى ژنان و منالېوون،
لە كۆلىژى پزىشكى بايلور، لە Houston، دەلىت: "ئەم وتانەى
موحه مەد، ناكرى لەسەر بنەماى ئەوزانىارىيانە وترابن كە
ئەوكاتە بەردەست بوو بۇ نوسەرەكە (واتە سەدەى ۷). ئەمەش
دەمانگەيەنى بەوھى كە نەك تەنھا تىكگىران نەبوو لەنىوان
زانست و دىندا (مەبەستى ئىسلامە)، بەلكو ئەو پاستىيەى كە
دىن (ئىسلام) پىنىشاندەرى زانستى كىردووە بە زىادكردى
چەندىن دەق بۇ ئەو زانىارىيانەى كە پىشتىر زانست پىنيان

(قورئان و ناستی سروده م، پیگه وه ده سازین یاخورد تا ۴)

گه یشتوووه. دهق ههیه له قورئاندا که دوا ی چه ندین زانست
سه لماندوویه تی راسته ئه مهش دهرخه ری ئه وهیه که
ئه وزانیارییه ی له قورئاندا ههیه له لایه ن خواوه هاتوووه."

دلۆپێك که له نیوان ئیسکه کانی پشت و په راسوووه کانه وه

دهرچوووه ﴿فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ مِمَّ خُلِقَ﴾ ⑤ خُلِقَ مِنْ مَّاءٍ دَافِقٍ ﴿٦﴾ يَخْرُجُ مِنْ بَيْنِ الصُّلْبِ

وَالرَّأْيِ ﴿٧﴾ الطَّارِقِ، واته : با ئاده میزاد سه یرکات که له چی

به دیه ینراوه، له ئاو یکی هه لقوئاوه وه به دیه ینراوه که له نیوان

ئیسکه کانی پشت و په راسوووه کانه وه دهرچوووه (کوچی کردوووه).

له قوناغه کانی گه شه ی کوریه له دا، ئه ندانه کانی زاوژی نیرو

می، گونه کان و هیلکه دانه کان، له نزیک گورچیله وه دهست

به دروستبوون دهکن له نیوان بربره ی پشت وه په راسووی یانزه

و دوانزه. دواتر به ره و خواره وه داده به زن: هیلکه دانه کان له

حه وزدا ده میننه وه له تیکدا گونه کان پیش له دایکبوون

به رده وام ده بن له دابه زینیان تا دهگه نه توره که ی گون له پرێگه ی

ئینگواینه ل که ناله وه. ته نانه ت دوا ی گه شه شیان ئه م ئه ندامانه

پالپشتی خوین و دایان له لایه ن خوین به ری گه وره ی

(قورئان و زانستی سه رده م، پيگده ده سارئين ياخود نا ۹)

سكه وهيه كه ئه ويش له نيوان بربره ي پشت و په راسوه كاندايه .
ره ليمف و خوينى خوينه نه ره كانيشى بو هه مان ناوچه
ده بردين .

نوتفه - بريكي كه م له ئاو :

دهقه پيروزه كانى قورئان له يانزه شويندا باسى ئه وه ده كه ن كه
مروقه له نوتفه وه دروستكراوه ، كه به ماناي بريكي كه م له ئاو يان
تكه ئاويك ديت كه دواى به تالكردى كويك ده ميئيته وه . له
چه ندين دهقى قورئاندا ئه مه باسكراوه وهك ۵:۲۲ ، ۱۳:۲۳ .

زانست سه لماندووويه تى كه ته نها يهك توو له نيوان نزيكه ي سى
مليون توودا هيلكه ده پيئيئيئت . واته ۱/۳ مليون به ش يان
۰.۰۰۰۰۲٪ ي ئه و تووانه ي كه ده رداون هيلكه ده پيئيئيئت .

سولاله - پوخته يهك له ئاو :

﴿ تَرْجَمَلْ نَسْلَمْ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ مَاءٍ مَهْبِئٍ ﴾ (۸) السجدة ، واته : پاشان له
پوخته يهك له ئاوى لاوازه وه وه چه كه يمان دروست كرد .

هه مان شت له قورئاندا باسكراوه له ۴:۱۶ ، ۲۷:۱۸ ، ۱۱:۳۵ ، ۷۷:۳۶ ، ۶۷:۴۰

۴۶:۵۲ ، ۳۷:۷۵ ، ۲:۷۶ ، ۱۹:۸۰

..... ۸۰

(قورغان و ئالسى سەردەم، يىنگە دەسلەپ ياشۇر ۲۰)

وشەي غەربى سولالە بەماناي پوختەيەك يان باشتىن بەشى لە
مەبلەغىكدا دىت. ئەو مان زانى كە تەنھا يەك تۆۋ پىۋىستە بۇ
پىتاندىنى ھىلكە، لەنىۋان چەندىن ملىۋن كە پىياو بەرەمى
دەھىنىت. ئەم تاكە تۆۋەش لەناو ئەم ملىۋنەدا لە قورغاندا بە
سولالە ناوبراۋە. ئەوۋەش دەزانىن كە تەنھا يەك ھىلكە
دەپىتىنىست لەنىۋان دەيان ھەزار كەلەلايسەن ئافرەتەۋە
بەرەمدەھىنىن. ئەم تاكە ھىلكەيەش كە لەنىۋان ئەم چەند
ھەزار ھىلكەيەدا لەقورغاندا ناوبراۋە بە سولالە. ئەم وشەيە
ھەرۋەھا بەماناي پاكىشانىكى تونىد لە شەلەيەكەۋە
دىت. شەلەكەش برىتىيە لە ئاۋى ھەرىكە لە پىياو و ئافرەت كە
كەمىتەكانيان تىدايە. ھەرىكە لە ھىلكە و تۆۋىش بەتوندى
دەھىنراۋن لە ژىنگەكانيانەۋە لە پىۋىستە پىتاندىن.

نوتفەي ئەمشاج-ئاۋى تىكەلبور :

زاراۋەي غەربى نوتفەتىن ئەمشاجىن واتە ئاۋى تىكەلبور. بەپىنى
چەند پاقەكارىكى قورغان، ئاۋى تىكەل دەگەرىتەۋە بۇ ماددەي
نىر يان مى يان ئاۋەكانيان. دواي تىكەلبورنى ھەرىكە لە تۆۋى

(تورتان و ئانستى سەردەم، يىگدە دەسائىن ياخود نا ۹)

پياو و ھىلكەي ئافرەت، زايگۇت ھەر بە نوتفەيى دەمىنىتەو.
ھەرەھا دەتوانرى ئاوى پياو بە ئاوى تىكەل دابنرى چونكە
چەندىن پىژىنى جياواز بەشدارى دەكەن لەدروستکردنى چەند
ماددەيەكى جياوازدا.

بۇيە نوتفەي ئەمشاج (ئاوى تىكەل) ھەردوو تۆوى پياو و
ھىلكەي ئافرەت دەگرىتەو لەگەل ئەو شلەيەشى كە دەورەيان
دەدات.

ديارىکردنى رەگەز :

رەگەزى مندال بەپىنى سىروشتى تۆو كە ديارىدەكرىت نەك
ھىلكە. رەگەزى مندال، نىريان مى، بەندە لەسەرئەو كە ئايا
جوت كپۇمەسۆمى ژمارە ۲۳ لە ھەردوو كپۇمۆسۆمى XX يان
لە XY پىك دىت.

لەسەرەتادا، ديارىکردنى رەگەز لەسەرەتاي پىتانەنەو دەبىت و
پشت دەبەستىت بەو كپۇمۆسۆمەي تۆو كە ھىلكە دەپىتىنىت.
ئەگەر تۆوىكى ھەلگىرى كپۇمۆسۆمى X ھىلكە پىپىتىنىت ئەو
مندالەكە مى دەردەچىت و ئەگەر تۆو كە ھەلگىرى كپۇمۆسۆمى
Y بىت ئەو نىردەبىت.

(قورئان و نازستی سه روه م، پيگه ده ده ساترين ياخود نا ؟)

﴿وَأَنَّهُ خَلَقَ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنثَىٰ ۖ مِن نُّطْفَةٍ إِذَا تَثْقَىٰ﴾ (١٤) ﴿النجم﴾

واته : وه په روه ردگارت هه ريه كه له نيړ و ميى دروستكردووه له
توويك كه جيگرده بيت (له شويڼه كهيدا).

وشه ي عه ره بي نطفه به ماناي به شيكي كه م له ناوديت و وشه ي
تمنى به ماناي دهر دراو يان چينراوديت. بويه نوتفه تايبه ته به
توو چونكه نه ويان دهر دراوه. قورئان ده فهرمويت :

﴿الزَّيْبُكَ نُطْفَةٍ مِّن مَّنِيَّ يَتْنَىٰ ۖ ثُمَّ كَانَ عِلْقَةً مُّخْلَقًا فَمُسَوًّى ۖ﴾ (٢٨) ﴿يَجْعَلُ مِنْهُ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنثَىٰ﴾

(٢٩) ﴿القيامة﴾، واته : نايا مروځ دلوپه توويك نه بووه كه پښتراوه.
دواتر بوو به پارچه يه كي مه ييو، دواتر دروستي كرد ريكوپيكي
كرد. وه له مه شه وه هه ريه كه له ره گه زه كاني نيړ و ميى دروستكرد.
ليړه دا ديسان باس له وه كراوه ته وه كه به شيكي كه م (دلوپيك) له
توو (به نطفه من مني ناوبراوه) كه له پياووه ديت بهرپرسياوه
له دياريكردنى ره گهن.

له ناوچه كاني هيندستان خه سووه كان هه زده كهن نه وه كانيان
كوربيت ته نانه ت ره خفه ش ده گرن له بوو كه كانيان نه گهر
منداله كه يان كورنه بيت. به لام نه وان نازانن كه نه وه ي بهرپرسياوه

(كورئان و ناسى سەردەم، بىگە دە سائىن ياخو نا ؟)

لە ديارىكردنى رەگەزى مندال برىتييه لە تۆوى پياو نەك
هەلکەى ئافرەتەكە! ئەگەر هەرگەلەى بکەن، ئەو دەبى گەلەى لە
کۆرەکانيان بکەن، نەك بووگەکانيان، چونکە هەريەك لە قورئان و
زانستيش ئەوەيان دەرخستوووە کە ئاوى پياو بەرپرسە لە
رەگەزى مندالەكە!

کۆرپە بە سى ئاوجەى تاريكى داپۆشراوە:

﴿...يَخْلُقُكُمْ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ خَلْقًا مِّنْ بَعْدِ خَلْقٍ فِي ظُلُمَاتٍ ثَلَاثٍ ۖ﴾ (١)

الزمر، واتە : پەرورەدگار تان ئێو لە سکی دایکتاندا دروست
دەکات بەچەندین قوناغى يك لەدواى يەك، لە ئاوسى
ئاوجەيتاريکدا.

بەپێى قسەى دکتۆر کيس مۆر، ئەم سى بەشە تاريکەى کە
لەقورئاندا باسکراوە دەگەریتەووە بۆ هەريەك لە :

(i) دیواری پێشەوەى سکی دايك

(ii) دیواری مندالان

(iii) پەردەى ئەمینۆکۆریۆنى

قوناغەکانى گەشەى کۆرپەلە:

﴿ وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ طِينٍ ﴾ ﴿١٣﴾ ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِي قَرَارٍ مَكِينٍ ﴿١٤﴾ ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظًا مَّا فَكَّسْنَا الْعِظْمَ لَحْمًا ثُمَّ أُنشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ ﴿١٥﴾ ﴿المؤمنون﴾
 واته : سویند به خوا ئاده میزادمان له ئاویته یه کی پیکه اتوو
 له قور به دیهیناوه، پاشان کردمان به نوتفه یه ک و له جیگایه کی
 پاریزه ردا جیگیرمان کرد، پاشان نوتفه که مان کرد به عه له قه و
 ئینجا عه له قه که مان کرد به موزعه و دواتر موزغه مان کرد به
 عیزام (ئیسکه په یکه ر) و دواتریش ئیسکه په ییکه ره که مان به
 ماسولکه داپوشی، پاشان گوپریمان و امان لیگرد گه شه بکات بو
 شیوه یه کی تایبه ت به خوی (شیوه ی مروؤ)، به راستی خوی مه زن
 بهرز و پیروز و موباره که و چاکترین به دیهینه ره.

له م ده قانه دا په روه ردگار ئامار به وده دکات که مروؤ له به شیکی
 زورکه م له ئاو دروستکراوه که له شوینی حه وانه وهی دانراوه،
 وه به توندا جیگیرکراوه (که وشه ی عه ره بی قرار مکین ی بو
 به کارها توه). مندا الدان له پشته وه به باشی پاریزگاری لیده کریت
 به هو ی بربره ی پشته وه که نه ویش له لایه ن ماسولکه کانی

(قورئان و ئانستى سەردەم، يىگەن دە سائىن ياخو دا ؟)

پشتەو بە باشى پارىزگارى لىدە گرېت. ھەروھە كۆرپەلە لەلايەن
پەردەى ئەمىنۆسىشەو پارىزگارى لىدە گرېت كە ماددەى
ئەمىنۆسى لەخودە گرېت. بەم شىوہە كۆرپەلە ژىنگەيەكى
پاريزەرى باشى ھەيە.

ئەم ئاوە كەمە دەگۆردىت بۇ عەلەقە ئەوھش ماناى شتېك
دەگەيەنېت كە لكىنراوہ. ھەروھە بە ماناى پىكھاتەيەكى شىوہ
زەرووش دىت. ھەردو ماناكەش بەتەواوى لەرووى زانستىيەوہ
پەسند دەكرىن چونكە كۆرپەلە لەسەرەتاوہ خوى بە دىوارى
منداڵانەوہ دەلكىنېت و شىوہكەشى وەكو زەروويەك وايە. وە
ھەروھە وەكو زەرووش ھەلسوكەوت دەكات(كە خوین دەمژىت)
و خوین لە دايكىيەوہ وەردەگرېت لە رېگەى ئاوكەپەتكەوہ.

ماناى سىيەمى زراوہى عەلەق برىتتىيە لە پارچەيەك خوینى
مەيىو. لەماوہى ئەم قۇناغەى عەلەقەدا، كە لەنىوان ھەفتەى
سىيەم بۇ چوارەمى سىكپىداى، خوینەكە لەئاو لولەخوینە
بچووكەكاندا دەمەيىت، بۆيە منداڵەكەش شىوہى خوینى مەيىو
وەردەگرېت لەگەل ئەوہى كە شىوہكەشى وەك زەروو وايە.

_____ (تۇرلار و ئانستى سەردەم، پىنگوۋە دەستۇرىي ياخۇد ۹۵)

بەراوردىكى ئىۋان ئەوزانىيىيەى كە لە قورئانداھەيە ۋە ئەو
تىكۇشانەشى كە مەۋە كەردوويەتى لە پىناو زانستدا.

لەسالى ۱۶۷۷، (Hamm و Leeuwenhoek) يەكەم زانابوون كە
تۆۋى پىاويان بىنى لە ژىر مايكروىسكوپدا. ۋە وتيان كە تۆۋى
پىاۋ ۋىنەيەكى زۇربچوككراۋەى مەۋەى تىدايە كە بەرەبەرە
گەشەدەكات لە مەدالدا و دواتر دەيىت بە مەدال (بەيى ئەۋەى
ھىلەكە ھىچ پۇلىكى ھەيىت لە دروستقوونى مەدال). ئەمەش
ئاۋنرا بىردۆزى ھەلەكۆلەن. بەلام دواتر كە زانايان ئەۋەيان
دۆزىيەۋە كە ھىلەكە قەبارەكەى گەۋرەترە لە تۆۋ، ئەۋەبوۋ لەلايەن
زانايانى ۋەك دى گراف و ھەندىكى تەرەۋە وترا كە مەدال
بەشئەۋەيەكى بچوككراۋە لە ھىلەكەدايە و لەۋەۋە دروست دەيىت.
دواتر، لەسەدەى ۱۸، مۇپىرتسويس پىشنىيەرى بىردۆزى
گۋاستنەۋەى فرەباۋانىيە كە (بەم شئەۋەيە ئەۋ زانايىيەى كە
لەقورئاندا باسى لىۋەكراۋە دەربارەى بەشدارى ھەريەك لە ئاۋى
پىاۋ و ئاۋى ئافرەت لە دروست بوونى كۆرپەلە تا سەدەى

۱۰۰۰۰۰

(كورئان و نانسى سەردەم، يىڭدە دەستۇرنى ياخۇر نا ۹)

۱۸ يەم نەدۇزراۋەتەۋە و ھىچ كەسنىڭ جگە لە موسلمانان نەياندەۋت كە مەۋقە لەم دوو ئاۋە بەيەكەۋە دروست دەيىت^۱).

دواتر (علقة) دەگۈپدريىت بۇ (مضغة) كە واتە (شتىك كە جووراۋە) ۋە شتىكى بچوك يان بچوكتىن شت كە دەتۈانرى لە دەمدا ۋەك بىنىشت بچورىىت. ھەردوۋ لىكدانەۋەكەش لە پروى زانستىيەۋە راستن. دكتور كىس مۇر پارچە پلاستەرىكى بچوكى مينا و خستىيە سەر شىۋە و قەبارەى كۆرپەلە لە قۇناغى سەرەتايىدا و بەددانەكانى جوى و كردى بە موزغە. ئەمەى بەراۋرد كرد بە سەرەتاكانى قۇناغى كۆرپەلە. جى دانەكانى ۋەك لەپەكانى كۆرپەلە (somites) دەردەكەۋتن كە برىتتىيە لە سەرەتاي دروستىۋونى بىرپەرى پىشت.

دواتر موزغە دەگۈپريىت بۇ ئىسك(عظام). و ئىسكىش بە گوشت يان ماسۈلكە دادەپۇشريىت(لحم). دواتر الله دەيگۈپريىت بۇ دروستكراۋىكى تر. پروفىسۇر (Marshall Johnson) كە يەكىكە لە زانا بەناۋبانگەكانى ئەمريكا، ۋە سەرۋكى بەشى تۈنكارى و

_____ (قورئان د زانستى سەردەم، پىنگدە دە سائىن ياخود نا ۴)

بەريۆەبەرى دامەزراوەى دانىەلە لە زانکۆى تۆمەس جىفەرسن لە
فىلادىلىا لە ئەمريکا، داواى ليکرا کە بۆچوونى خۆى بليت
دەربارەى ئەو زانىارىيانەى کە لەقورئاندا دەربارەى زانستى
کۆرپەلەزانى ھاتوون. لەسەرەتادا ئەوەى وت کە ئەو زانىارىيانە
ناکرييت بە ريکەوت بووبیيت. لەوانەىە موحەممەد
مايکروۆسکوپيکى زۆر بەتواناى ھەبووبیيت. دواتر کە پيى وترا
موحەممەد ۱۴۰۰ سال لەمەوبەر بوو و مايکروۆسکوپيش چەند
سەدەيەک لەمەوبەر دروستکراو، ئەو پيکەنى و وتى کە يەکەم
مايکروۆسکوپ کە دروستکرا تەنها دەيتوانى ۱۰ ئەوەندە
ويئەکان گەرەبکات و نەيدەتوانى ويئەى زۆر پروون نيشانبەدات.
دواتر وتى: "ھيچ گومانتيک نابينم لەوەى کە وەحى خوايى
بەشداربوو لەو قورئانەى کە موحەممەد خویندوو يەتییەو".^۱
بەپيى قسەى دکتۆر کيس مۆر، پۆلينکردنى قوئاغەکانى گەشەى
کۆرپەلە، کەلەجیھاندا کارى پيئەکرييت، دەقيق نيە، چونکە

^۱ سەرچاوەى ئەم وتەيە شريتنيکى فيديوپيە بەناوى "ئەمە راستيیەکەيە". بۆ
دەستکەوتنى ئەم فيديوپيە پيوەندى بکە بە دامەزراوەى تويزيئەوہى ئيسلامى.

(تورتان و ناستی سەردەم، پێگە دەسائین یاخود نا ۹)

کۆرپەلەکە بەشیکی دروستبوو و بەشیکی تری دروست نەبوو
لە قوناغی موزغەدا، ئەگەر کۆرپەلەکە بپردری و بکریته بەش
بەش، ئەو دەبینین کە زۆربەى ئەندامەکان دروست بوون بەلام
هەندیکیان ماون کە بەتەواوی دروست نەبوون.

بەپێى وتەى پرۆفیسۆر (Johnson)، ئەگەر کۆرپەلە وا وەسف
بکریت کە بەتەواوی دروست بوو ئەو وەسفەکەمان تەنها ئەو
بەشە دەگریتەو کە لەمەوپێش دروست بوو، و ئەگەر وا
وەسفی بکەین کە تەواو دروست نەبوو ئەو وەسفەکەمان
ئەوانە دەگریتەو کە تا ئیستە دەستیان بەدروستبوون
نەکردوو. کەواتە کۆرپەلە بەتەواوی دروست بوو یان نا؟ هیچ
وەسفیك نیه باشتربیت بۆ ئەو قوناغە لەوەى کە قورئان
کردوویەتى "بەشیکی دروست بوو و بەشیکی دروست نەبوو"
وەک لەو ئایەتەدا باسکراو:

﴿...خَلَقْنَاكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ مِنْ مُضْغَةٍ مُخَلَّقَةٍ وَغَيْرِ
مُخَلَّقَةٍ لِّنَبِّينَ لَكُمْ...﴾ (الحج، واتە: ئێوەمان لەخۆل دروست
کردوو پاشان لە توویك پاشان لە زەرۆویەکی مەییو پاشان لە

(قورلان و زانستی سه زده م، پينگه ده ساترين ياخود نا ؟)

پارچه گوشتيک که به شيکيدروست بووه و به شيکيشی دروست نه بووه تا بوټان پروونکه ينه وه.

له پرووی زانستیییه وه ده زانین که له م قوناغهی سه ره تای گه شه کردندا کومه ليک خانه هه ن که جیاکارییان کردووه و هه نديک خانه ش هه ن که تا ئیستا جیاکارییان نه کردووه - هه نديک نه ندام دروست بوون و هه نديکی تریش دروست نه بوون. ههستی بینین و بیستن :

یه که م ههست که له کۆریه له دا گه شه ده کات بریتییه له ههستی بیستن. کۆریه له له دواي ههفته ی ۲۴ ره مه وه ده توانیت ههست به دهنگ بکات. دواتر ههستی بیستن له ههفته ی ۲۸ ته مدا گه شه ده کات و توپی چاو ههستیاری بو پرووناکی پهیدا ده کات. له قورئاندا نه مه پروونکراوه ته وه :

﴿وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَرَ وَالْأَفْئِدَةَ...﴾ ① ﴿السَّجْدَةِ، وَاَتَه : وَه توانای بیستن و بینین و به خشیینی پییه خشین.

﴿إِنَّا خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ أَمْشَاجٍ نَّبْتَلِيهِ فَجَعَلْنَاهُ سَمِيعًا بَصِيرًا﴾ ② ﴿الْإِنْسَانَ، راته : به پاستی ئیمه مروقمان دروست کردووه له ئاویکی تیکه ل

(قورئان و ئانستى سەردەم، پىنگە دەسائىن ياخوۋ نا ؟)

بۇ ئەوھى تاقىبىكەينەوھ وھ تواناى بىستىن و بىنىنمانىيىبەخشى .
﴿ وَمَا أَلْنِي أَنْشَأَ لَكُمْ السَّمْعَ وَالْأَبْصَرَ وَالْأَفْئِدَةَ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ﴾ (۷۸) ﴿ الْمُؤْمِنُونَ ﴾
واتە : وھ ئەو پەرودەردگارەتانه كە بىستىن و بىنىن و ھەستکردن و
تىگەيشتىنى بۇ دروستکردوون، زۆر كەم سوپاسگوزارىخوا
دەكەن!

لە ھەموو ئەم دەقاندە ھەستى بىستىن پىش ھەستى بىنىن باسى
لېكراوھ. كەواتە وھسەفەكانى قورئان بەتەواوى يەكدەگريتەوھ
لەگەل دۆزىنەوھكانى سەردەم دەربارەى كۆرپەلە.

(قورئان و زانستی سەردەم، پێگەوه دەسائزێن یاخود نا ؟)

١٢. زانست بە گشتی...

﴿ اِنْسَبُ الْاِنْسَانُ اَلَّذِي جَمَعَ عِظَامَهُ ۚ ﴿٢﴾ بَلْ قَدِرْنَا عَلٰۤى اَنْ نُّسَوِّيَ بَنَانَهُ ۚ ﴿٤﴾ ﴾ القيامة

واتە : ئایا مەرۆڤ و اگومان دەبات کە ئێمە ئێسکەکانی کۆنایەنەوه؟ نه خێر، ئێمە توانامان هەیه کە بەشیوازێکی زۆر ڕدنه خشی سەر نوکی پەنجەکانی بەدی بهینینهوه.

بێ پرواكان مناقەشەى ئەوە دەکەن کە چۆن مەرۆڤ دواى مردنى زیندوو دەبێتەوه لە کاتی کدا ئێسکەکانی لەیەکتەری جیا دەبنەوه رە چۆن مەرۆڤەکان دەناسرێنەوه دواى زیندوو بوونەوه. خواى بەرز و بلند وەلامییان دەداتەوه کە ئەک تەنها ئێسکەکانیان کۆدەکاتەوه بەلکو دەتوانیت زۆر بەباشی سەری پەنجەکانمان ڤروست بکاتەوه.

بۆچی لە قورئاندا کە باسی ناسینەوه و جیاکردنەوهى مەرۆڤ دەکات، بەشیوازێکی تاییبەت باسی سەری پەنجەکان دەکات؟ لەسالی ١٩٨٠، دواى ئەوەى لەلایەن بەرپز (Francis Golt) هوه توێژینەوهى لەسەر کرا، سەرەپەنجە بووه پێگەیهکی زانستی بۆ

_____ (قورئان و زانستى سەروەم، پىنگەدە دەسائىن ياخود نا ؟)

ناسىنە دەى مروۋ. ھەرگىز دووكەس لە جىھاندا ھەمان
سەرەپەنجەيان نايىت، تەنانەت ئەگەر دووانەى لىكچووش بن.
لەبەر ئەمەشە كە پولىس لە ھەموو وئاتيكدە سەرەپەنجە
بەكار دەھيئىت بۆ دۆزىنە دەى تاوانباران.

چوارسەد سال لەمەوبەر، كى دەربارەى لىكنە چوونى
سەرەپەنجەى مروۋەكان زانىارى ھەبوو؟ بىگومان ھىچ كەس يەك
جگە لە بەدھيئەتەر خۆى نەيىت.

بوونى ھەستە ئازارەكان لە پىستدا :

پىشتىر بىروا وابوو كە ھەست كردن و ئازار تەنھا پىشت بە مېشك
دەبەستىت. بەلام لە تويزىنە دەكانى ئەم دوايىيە سەلمىنرا كە
ئازارە وەرگرەكان لە پىستدا بوونيان ھەيە، كە بەبى ئەوانە مروۋ
ناتوانى ھەست بە ئازار بكات.

كاتىك دكتورىك ھەلسەنگاندن بۆ نەخۆش يەك دەكات كە توشى
سوتان بوو، ئەو پلەى سوتانەكە بە بەكارھيئەت پارچە
دەريزىيەك لەسەر پىستەكەى ديارى دەكات. ئەگەر نەخۆشەكە
ھەست بە ئازار بكات، دكتورەكە دلخۆش دەيىت، چونكە

(قورئان و ئانستى سەردەم، پىنگە دەسائىن ياشود نا ۹)

نیشانەى ئەوھىە كە سوتانەكە تەنھا بەشى سەردەى پىستى
گرتووتەو و ئازارەوەرگرەكان ساغن. بەلام ئەگەر نەخوشەكە
هەست بە ئازارنەكات، ئەو سوتانەكە چىنى ژىرەوەى پىستى
گرتووتەو و قولە وە ئازارە وەرگرەكان تىكشكاون.

لە قورئانیشدا بەشـيـوازىكى پوون ئامازە بوـوـونى
ئازارەوەرگرەكان لە پىستدا دەكات لەم دەقەدا :

﴿ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا سَوْفَ نُصْلِيهِمْ نَارًا كَلَّمًا فَضِئَتْ جُلُودُهُمْ بَدَّلْنَاهُمْ جُلُودًا

غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا الْعَذَابُ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴾ (النساء،

واتە : ئەوانەى كە بىباوەردەبن بە بەلگەكانمان ئەو لەداها تودا
دەيانخەينە ناو ئاگرەو، هەركاتىك پىستەكەيان سوتا ودامالرا
لەبەرياندا ئەو پىستىكى قريان بەبەردا دەكەين بو ئەوھى سزا
بچىژن، بەراستى الله بەتوانا و كارەجىيە.

پروفیسۆر (Tagatat Tejasen) سەرۆكى بەشى توئىكارى لە
زانكۆى چيانگ ماى لە تايلاند، كاتىكى زۆرى بەسەربەرد بو
توئىژىنەو لەسەر ئازارە وەرگرەكان. سەرەتا نەیدەزانى كە
قورئان ۱۴۰۰ سال لەمەوبەر ئەمەى باسكردووە. ئەوەبوو دواتر

_____ (قورئان و ئانستى سەردەم، يېڭى دەستەن يازغۇ ۹)

ئەم دەقەي قورئانى پىشتراستكردهوه. ئەو پروفيسورە ئەوئندە
كارىگەر بوو بەو لىكدانەوه ورد و ئانستىيەي قورئان، بەجۇرىك
كە لە ۸ تەمىن كۆنفرانسى پزىشكى كە لە رىيازى سعودىيە بەسترا
دەربارەي ئامارە ئانستىيەكانى قورئان و سوننە، بە شانازىيەوه
بەبەرچاوى خەلكى وتى: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَّسُولُ اللَّهِ
هېچ پەرستراوئىكى بە حەق نىە جگە لە الله، موخەممەدئىش
نىردراوى الله يە.

۱۲. پوخته

به دنیا ییه وه پیکي و یه کگرتنه وهی قورئان له گهل زانستدا نه م
پوونکردنه وهیهی قورئان دهرده خه ن که ده فهرمویت:

﴿ سَرِّبَهُمْ ءَايَاتِنَا فِي الْأَفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ أَوَلَمْ يَكْفِ
بِرَبِّكَ أَنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴾ (۵۳) فصلت، واته : زور به زوویی
به لگه کانمانیان نیشان دهردهین دهربارهی ناوچه کانی (زهوی) و
له خودی خوشیاندا تا نه وکاتهی که بوئیان پوون ده بیته وه که نه م
دینه راسته، ئایا نه وهنده بهس نیه که پهروه ردگارت به سه ر
هه مووشتیک به ناگایه؟

له م ده قه دا قورئان داوا له هه موو مروقایه تی ده کات که
بیربکه نه وه و تیبفکرن له به دیهینانی گهردوون :

﴿ إِنَّكَ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَآخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَآيَتٌ لِّأُولِي الْأَلْبَابِ ﴾ (۱۰) آل عمران، واته : به راستی له به دیهینانی ئاسمانه کان و
زهوی، وه ئالوگووری شهو و پوژدا به لگه و نیشانه هیه بو
نه وانهی که خاوه نژییرین.

_____ (قورئان زانستى سەردەم، يىگىدە دەستىن ياغود ۲۵)

بەلگە زانستىيەكانى قورئان ئەوھمان بۇرۇون دەكەنەوھ كە
قورئان وەحييە. ھىچ مەۋقۇق نەيدەتوانى چواردە سەدە لەمەوبەر
پەرتووكىك بنوسىت كە ئەم بەلگە زانستىيانەى تىدايىت.

لەگەل ھەموو ئەوانەشدا، قورئان پەرتوكى زانست نىە بەلگو
پەرتوكى نىشانەكانە. ئەم نىشانانە وا لەمەۋق دەكەن كە ھۆكارى
بوونى لەسەر زەوى بزانى، وە واى لى دەكەن كە بەشىۋازىكى
باش ژيانى لەسروشدا بەسەربات. بىگومان قورئان پەيامىكە
لەلايەن خواوھ، بەدەيھنەر و بەردەوامىيىدەرى گەردوون. ھەمان
ئەوپەيامەى تاكى و بى ھاوتايى خوا ھەلدەگىت كە ھەموو
پىغەمبەرەكانى تر پى ھاتوون، لە ئادەمەوھ تا موسا و عىسا و
بۇ موھەمەد (دروود لەسەر ھەموويان بىت).

چەندىن پەرتووكى بە نرخ دەربارەى قورئان و زانستى سەردەم
نوسراون و چەندىن تويزىنەوھى تىرش كارى لەسەردەگىت. ان
شاء الله ئەم تويزىنەوھى ش يارمەتىدەرىك دەبىت بۇ ئەوھى
مەۋقايەتى زىاتر نرىك بىنەوھ لە وتەكانى پىرۋزى الله. ئەم
نامىلكەيە تەنھا بەشىكى كەم لە بەلگە زانستىيەكانى ناو

(قورئان و زانستی سەردەم، پێگەوه دەستارێن یاخود نا ۹)

قورئانی لەخۆگرتوو. من ناتوانم ئەوه بڵێم تەواو دادگەرییم
کردوو. لە بابەتەکاندا.

پروفیسۆر (Tejasen) بوو بە موسڵمان تەنها لە ژێر کاریگەری
یەک نیشانەی زانستی کە لەقورئاندا باسکراوە. هەندێک کەس
لەوانە پێویستیان بە دە بەلگە هەبێت لەکاتی کەدا هەندێکی تر
سەد بەلگەیان پێویستە بۆ ئەوهی بۆیان بسەلمێنی کە قورئان
وەحی خودایە. بەلام خەلکی تر هەیه کە ئیسلام پەسند ناکەن
تەنانەت ئەگەر هەزاران بەلگەیان بۆ بهێنرێتەوه. قورئان ئەم
بیرداخراوانە لەم دەقەدا باس دەکات:

﴿مُّمِّنْكُمْ عَتَىٰ فَهُمْ لَا يَرْجِعُونَ﴾ (البقرة، واتە: ئەوانە کە پەن لائە
کوێرن، ناکەڕێنەوه (بۆسەر پێگەیی راست).

قورئان کۆدیکی تەواوی ژيانى تێدايه بۆ تاك و كۆمهڵ. الحمدلله،
ئەو پێگەیهی کە قورئان دایناوە بۆ ژيان بە پلەیهکی زۆر
لەسەر ووی هەموو ئەو سیستەم و مەنەجانە وەیه کە مەروە
دایناون کى دەتوانى پێگەیهکی باشتەمان نیشاندات
لەوهی کە بەدییهێنەر خۆی دایناوه؟

ههواخوازم که خواى گهوره ئەم هەولە بچوکهەم لى وەرگیریت و
داواى بەزەیی و پێنمویی لى دەکهەم

(گورنل و زانستی سەردەم، پێگەوه دەسائزین یاخود نا ؟)

ناوەڕۆک

بابەت	لا پەڕە
پێشەکی (دەستە ی بە چاپگە یان دنی زنجیرە کتێبەکانی رینوین)	۲
ناساندنیککی پیویستی دکتۆر زاکیڕ نایک	۵
پێشەکی	۱۰
نەستیرەناسی ... (دروستبوونی گەردوون)	۱۷
فیزیا ... (نەتۆمیش لە چەند بەشیک پیکهاتوو)	۲۴
زانستی ناو ... (سوڕی ناو)	۳۷
زەویزانی ... (شاخەکان وەك میخی چادروان)	۴۳
زەریا ناسی ... (بەر بەستیک لە نیوان ناوی شیرین و ناوی سویردا)	۴۷
بوووەکزان ... (بوووەکان بەگەزی نیرو میان هەیه)	۵۷
گیانە و مرزانی ... (نازەل و باندەکان بەشیوەی کۆمەلگە دەژین)	۶۰
پزیشکی ... (هەنگوین چارەسەریک بو مرو قایەتی)	۶۹
فیسوئۆجی ... (سوڕی خوین و شیر)	۷۱
کۆرپە لەزانی ... (موسوئمانان داوای وەلام دەکەن)	۷۴
زانست ... (بەگشتی)	۹۴
پوختە ...	۹۸
ناوەڕۆک	۱۰۱